

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Філологічний факультет
кафедра філософії та культурології**

**ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО В ПЕРІОД НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ
(стан та перспективи розвитку)**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконав:
студент 6 курсу, 605 групи
Олексюк Ігор Мар'янович
Керівник:
доктор історичних наук,
професор **Возний І.П.**

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № _____ від _____ 2023 р.
Зав. кафедрою _____ проф. Рупташ О.В.*

Чернівці – 2023

Анотація

Становлення незалежності України дало новий імпульс до розвитку образотворчого мистецтва. Сучасні зміни в художньому процесі все частіше визнають нові тенденції, серед яких важливе місце посідають «мистецтва нових технологій». Образотворче мистецтво переоцінює свої естетичні вартості, і на зміну одним поняттям краси та естетичності приходять інші засоби вираження. Сучасне мистецтво в Україні фактично лишається невизнаним і маловідомим. Воно існує, розвивається, але все ще чекає на дослідження, систематизацію, структурування та періодизацію. Таким чином, історико-культурні процеси, що відбуваються на території незалежної України, безперечно вимагають комплексного наукового аналізу та основних мистецтвознавчих узагальнень для встановлення тенденцій та подальших перспектив розвитку українського образотворення.

Ключові слова: образотворче мистецтво, альтернативне мистецтво, графіті, скульптура, соцреалізм, перформанс, інсталяція

Summary

The independence of Ukraine gave a new impetus to the development of fine arts. Modern changes in the artistic process increasingly recognize new trends, among which the "art of new technologies" occupies an important place. Fine art reevaluates its aesthetic values, and one concept of beauty and aesthetics is replaced by other means of expression. Modern art in Ukraine actually remains unrecognized and little known. It exists, develops, but still awaits research, systematization, structuring and periodization. Thus, the historical and cultural processes taking place on the territory of independent Ukraine undoubtedly require a complex scientific analysis and basic art-historical generalizations in order to establish trends and further prospects for the development of Ukrainian art.

Keywords: fine art, alternative art, graffiti, nude sculpture, social realism, performance, installation

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____І.М. Олексюк

ЗМІСТ

Анотація	– 2
Summary	– 2
ВСТУП	– 4
Розділ 1. ЗАГАЛЬНІ РИСИ РОЗВИТКУ ТА ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ НА ЗЛАМІ ХХ – ХХІ ст. ...	– 9
1.1. Основні тенденції розвитку культури в Україні в період незалежності	– 9
1.2. Формування державної політики та законодавства в сфері культури	– 14
1.3. Проблеми та перспективи розвитку української культури у ХХІ столітті	– 17
Розділ 2. ТРАНСФОРМАЦІЯ МАЛЯРСТВА В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ МИСТЕЦТВІ	– 22
2.1. Образотворче мистецтво «нової хвилі»	– 22
2.2. Українські митці про Російсько-Українську війну	– 28
Розділ 3. РОЗВИТОК СКУЛЬПТУРНИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ	– 43
3.1. Монументальна скульптура	– 43
3.2. Жанрова скульптура	– 52
3.3. Станкова скульптура та сучасні арт-практики	– 63
ВИСНОВКИ	– 68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	– 71
ДОДАТКИ	– 82

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Відправним пунктом сучасного стану розвитку України став Акт незалежності України, який був прийнятий Верховною Радою України 24 серпня 1991 року.. Українська держава отримала широкі можливості сприяння розвитку української національної культури, яка була і є важливим чинником державотворення та консолідації української нації, відновлення історичної пам'яті, утвердження національної самосвідомості й патріотизму, зміцнення міжнаціонального миру та злагоди.

Мистецтво цього періоду пройшло різні етапи, для кожного з яких характерне своє художнє спрямування, свої прояви. Сучасні зміни в художньому процесі все частіше визнають нові тенденції, серед яких важливе місце посідають «мистецтва нових технологій». Образотворче мистецтво переоцінює свої естетичні вартості, і на зміну одним поняттям краси та естетичності приходять інші засоби вираження. Але поряд із цим сучасне образотворче мистецтво виступає засобом культурного самоусвідомлення [90, с. 172].

Митці України, останнім часом все глибше наповнюють свої твори національним. З'являються патріотичні твори художників та скульпторів молодого покоління. Поступово починають повертати із небуття творчість та імена українських митців, що були заборонені радянською тоталітарною системою.

Тому сьогодні українська влада і представники культури повинні докласти чималих зусиль, щоб перебороти хворобу меншовартості, якою заражена значна частина українців (правда, з початком повномасштабної війни Росії проти України, пугінський режим нам у цьому значно допомагає). Також на порядку денному стоять проблеми поглиблення перебігу культурного та етико-морального виховання українського народу, через усвідомлення державницьких позицій, вкорінення їх у

свідомість кожного громадянина незалежної України. Українські митці сьогодні стоять на початку шляху формування сучасної української культури інтегрованої у світову постмодерну структуру.

Проте парадокс нашої доби полягає в тому, що офіційно сучасне мистецтво в Україні фактично лишається невизнаним і маловідомим. Воно існує, розвивається, але все ще чекає на дослідження, систематизацію і структурування.

Ступінь наукової розробки проблеми. Запропонована тема на сьогоднішній день є малодослідженою, оскільки від дня проголошення Акту про незалежність України в історичному проміжку часу це не так багато. До тепер відсутня узагальнююча наукова праця, яка б стосувалася означених проблем. На повноту висвітлення теми мав би претендувати п'ятитомник «Історія української культури», однак в ньому виклад доходить до початку 2000-х років [33, с. 355–526]. Те ж саме можна сказати й про інші видання [30, с. 520–574; 31, с. 339–343]. У навчально-методичній літературі питання розвитку образотворчого мистецтва в Україні в ХХІ ст. висвітлені також побіжно [32; 55; 56], хоча повнотою висвітлення окремо стоїть підручник Возного І.П. [12].

Останнім часом проблеми сучасного образотворчого мистецтва обговорює ряд дослідників на сторінках своїх публікацій. Серед них можна відзначити статті Ніни Авер'янової [1, с. 207–211; 2, с. 5–58; 3, с. 56–59; 4, с. 8–12], де подається бачення входження українського образотворчого мистецтва у світовий художній простір. Важливими у цьому відношенні є статті Олександра Соловйова, в яких він аналізує тенденції розвитку сучасного українського мистецтва [81, с. 38–43; 82, с. 22–31; 83, с. 47–65; 84, с. 18–47].

Є ряд наукових робіт присвячених проблемам періодизації сучасного українського мистецтва. Ними в різні роки займалися В. Сидоренко, Л. Турчак, О. Федорук; питання оновлення художньої мови образотворення у своїх працях досліджують Г. Скляренко, Н. Авер'янова, М. Протас, О. Авраменко; розвитком актуальних мистецьких напрямків цікавляться О.

Голубець, О. Чепелик, Н. Мархайчук; регіональні школи розглядають у своїх наукових працях Л. Савицька, О. Голубець, С. Рибалко та багато інших [5, с. 25–39; 13, с. 4–10; 69; 75; 76, с. 309–320; 78; 90, с. 169–173; 91, с. 189–195; 95, с. 2–4; 97, с. 165–176]. Втім, спостерігається ситуація, що науковці в своїх роботах часто послуговуються своїм власним смаком, «дружнім ставленням» до певного кола мистців, вибором регіональних шкіл, тощо, що зумовлює певну однобічність досліджень.

Питання державної політики в сфері культури відображені в роботах таких авторів як В. Андрущенко, О. Батіщева, Ю. Богуцький, М. Жулинський, О. Доманська, В. Кремень, В. Малімон, О. Семашко, В. Шейко, Л. Яковенко та інших [6; 8; 9; 18; 53, с. 355–360].

Отже, як видно, історико-культурні процеси, що відбуваються на території незалежної України, безперечно вимагають комплексного наукового аналізу та основних мистецтвознавчих узагальнень для встановлення тенденцій та подальших перспектив розвитку українського образотворення.

Виходячи з вищевикладеного **метою роботи є**: визначення історичних умов розвитку образотворчого мистецтва в умовах незалежної України у контексті суспільно-політичних і культурно-мистецьких видозмін., специфіки розвитку національної культури, подолання основних проблем та майбутнє.

Мета дослідження досягається вирішенням наступних **завдань**:

- розглянути основні тенденції розвитку культури в Україні в період незалежності;
- проаналізувати формування державної політики та законодавства в сфері культури;
- визначити проблеми та перспективи розвитку української культури у XXI столітті;
- визначити основні напрями розвитку образотворчого мистецтва в період незалежності України;
- розглянути мистецькі здобутки українських мистців під час Російсько-Української війни;

- простежити основні напрямки розвитку монументальної скульптури;
- охарактеризувати жанрову скульптуру сучасних митців;
- розібрати стан станкової скульптури та спрямування арт-практик у сучасній Україні.

Об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження обрано образотворче мистецтво як відображення суцього у вигляді різних образів, зокрема таких як художні образи на площині та в просторі.

Предметом дослідження є малярство як одна з форм зображувального мистецтва, що сприяє формуванню суспільної свідомості, допомагає комплексно осмислювати дійсність та скульптура як вид мистецтва, що відображає світ в об'ємних формах.

Методологічна і теоретична база магістерської роботи. Методологічні основи магістерського дослідження становлять принципи історизму, єдності історичного і логічного, взаємозв'язку і взаємозумовленості елементів конкретної соціокультурної системи.

У роботі використані сучасні культурологічні, філософські, загальнонаукові та спеціальні методологічні підходи та концепції. Серед них: метод порівняльного і системного аналізу, структурно-функціональний та типологічний методи, деякі аспекти лінгвістичного аналізу, генетичний метод, метод лінійної регресії, метод реконструкції культурних полів, метод соціокультурних спостережень і соціокультурної рефлексії тощо.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній вперше комплексно проаналізовано етапи та стан розвитку сучасного образотворчого мистецтва України періоду її незалежності в різних його проявах, а саме в живопису і скульптурі, розглянуті перспективи розвитку цієї галузі культури.

Теоретична і практична значущість роботи. Отримані результати можуть бути базою для розробки нових концептуальних підходів в області теоретичної та історичної культурології, а також при вирішенні питань про роль образотворчого мистецтва в історичному процесі, про еволюційні процеси в українській культурі.

Результати дослідження можуть бути використані в навчальних дисциплінах гуманітарного профілю (історія, теорія культури, культурологія, мистецтвознавство та ін.).

Апробація роботи. Основні авторські результати, отримані в ході дослідження, обговорювалися на теоретичних, науково-методичних семінарах кафедри філософії та культурології філологічного факультету і конференціях. Серед них: наукова конференція студентів ЧНУ.

Обсяг і структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури, що включає 102 позиції, додатків. Загальний обсяг роботи – 84 сторінки тексту.

Розділ 1

ЗАГАЛЬНІ РИСИ РОЗВИТКУ ТА ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ НА ЗЛАМІ ХХ – ХХІ ст.

1.1. Основні тенденції розвитку культури в Україні в період незалежності

Нова фаза еволюції української державності наступила в 1991 році, внаслідок проголошення незалежності України. У суверенній демократичній державі почали швидкими темпами впроваджуватися реформи у всіх сферах духовного розвитку населення через національну культуру. Відходять у небуття постулати соцреалізму, заідеологізованість норм культурного життя властивих для тоталітарного СРСР. Натомість розвивається різноманіття позитивних якостей світової культури, що значно вплинуло на злет демократичних норм співіснування громадян, їх національної аперцепції.

Культурна зміна застарілого, дисформічного в Україні стала можливою завдяки залученню до сучасного життя праці значної плеяди митців багатьох поколінь, надбання котрих були втрачені, призабуті чи були заборонені. Власне така неоцінена товща мистецького пласту стала основою і запорукою подальшого розвитку української культури.

У 1991 році визначною подією загальнодержавного рівня стало відзначення у Львові 125-річчя від дня народження непересічної особи для України, першого президента Михайла Грушевського, де відбулася міжнародна конференція, в роботі якої взяло участь понад 150 науковців з різних країн світу. На загальнодержавному рівні ця річниця вперше в історії нашої держави святкувалася в Києві 22 листопада 1991 р.

Попри відзначення на світовому рівні вагомих фігур української культури, молода незалежна Україна не забувала про те, що вона є і завжди була полікультурною, що засвідчено подією, що відбулася в Одесі під кінець 1991

року. А саме перший Всеукраїнський міжнаціональний конгрес з проблем духовного відродження народів, нацменшин, які проживають в Україні.

На високому державному рівні відзначалися й інші знакові дати з історії нашої держави. Наприклад, 22 січня 1992 року, в день проголошення Центральною Радою IV Універсалу, в Києві розпочався Конгрес українців суверенних держав колишнього СРСР. Того ж року відбувся Всесвітній форум українців, на якому обрали Українську всесвітню координаційну раду (УВКР) на чолі з відомим українським поетом, перекладачем Іваном Драчем, завданням якої було злагодження діяльності українців діаспори. На найвищому рівні в державі відзначили також 350-річчя від дня народження знаного державця, мецената, гетьман Війська Запорозького Івана Мазепи, 400-річчя від дня народження очільника Національно-визвольної війни 1648–1657 років, засновника та першого гетьмана козацької держави Богдана Хмельницького тощо.

Звільнення від радянської цензури призвело до швидкого становлення різноманітних мистецьких організацій не державної форми власності. Наприклад, театр-студія «Арабески», асоціація творчої інтелігенції «Світ культури», асоціації: «Артгалереї України», мистецьке об'єднання «Дзига» і ін. так само активно стали розквітати різноманітні благодійні фонди: «Мистецьке березілля», «Український фонд підтримки культури», Фонд розвитку історичних досліджень, «Центр сучасного мистецтва» тощо.

За значний внесок у скарбницю української культури були відзначені найвищою мистецькою Державною премією імені Тараса Шевченка ряд відомих в Україні та діаспорі митців: Іван Світличний, Ліна Коваленко, Олесь Лупій, Володимир Маняк, Олена Апанович та Василь Голобородько – посмертно. Богдан Ступка, Василь Зінкевич, Ярема Гоян, Наталія Світлична та Роберт Конквест (США), Леонід Большаков (Російська Федерація) та ін.

Мистецтвознавець Олександр Федорук очолив Комісію з питань повернення культурних цінностей, яка відіграла немаловажну роль у відродженні національно-культурного духу українського народу. Тоді ж в країну в межах

впроваджені програми «Повернуті імена» повернули з-за кордону архіви багатьох визначних діячів культури, науковців тощо. Наприклад, з Чехії (осередку української діаспори в Європі після визвольних змагань 1918 р) передали матеріали пов'язані з Олександром Олесем, Олегом Ольжичем, Іваном Багряним й ін. Рідну землю побачили архіви відомих художників Василя і Миколи Кричевських. Уряд Німеччини повернув у Львівську національну бібліотеку ім. В. Стефаника рукописи Богдана-Ігора Антонича, колекцію артефактів доби мідного та ранньозалізного віків, що були вивезені з України нацистами під час Другої світової війни, а також ікону XVI століття «Вхід Господень до Єрусалиму» [77, с. 50]. До Києва із Санкт-Петербурга протягом 2001–2004 років повернули одинадцять фресок Михайлівського Золотоверхого монастиря зруйнованого більшовиками в 1930-х роках. Значна частина фресок залишилася в музеях Росії. США за активної участі мера Нью-Йорка повернули картини-портрети українських гетьманів XVII–XVIII століть, а також бронзовий барельєф гетьмана Павла Скоропадського. Близько 300 робіт визнаного світовою спільнотою художника Василя Кричевського уряд Венесуели передав у музеї Києва, Харкова, Полтави й Канева (міст, з якими був тісно пов'язаний життєвий шлях і творчість цього непересічного митця [94, с. 55].

У різних куточках України вшановували діячів культури, яких переслідували, піддавали тортурам і заборонам у СРСР. Наприкінці серпня 2000 року останки кардинала католицької Церкви, патріарха УГКЦ Йосифа Сліпого (в миру Коберницький-Дичковський) перепоховали в крипті собору Святого Юра у Львові. Тоді ж на Волині вперше відсвяткували 50-річчя УПА. У Новоград-Волинському вшанували українську письменницю та культурну діячку Лесю Українку провівши літературно-мистецьке свято «Лесині джерела». Не менш урочисто відзначили в Галичині 120-річчя від дня народження письменника Богдана Лепкого. На Дніпропетровщині відкрили музей українського прозаїка Олеся Гончара. На Прикарпатті в с. Підгірки відкрили музей-садибу родини Івана Франка. Такі події, що позначилися на зростанні культурно-етичного рівня українців, можна перелічувати ще довго.

Значну увагу уряд України приділяє поглибленню культурних зв'язків нашої держави з іншими світовими державами. Тому розвиток культури України відбувається в кількох напрямках. Власне, за роки існування незалежної України, було підписано угоди про співпрацю в сфері культури більше як із 60 країнами світу. Таке співробітництво виражалося в різних формах: Дні культури України, різноманітні художні фестивалі. Наприклад, до 100 річчя відкриття Вікентієм Хвойкою трипільської культури в Україні у 1993 році в столиці США Вашингтоні провели виставку «Україна: образи V–IV тисячоліття до народження Христа». Знайомили світову громадськість з культурними надбаннями українців, їх славетною історією виставки «Золото степів України», «Слава Візантії» (мозаїки Київської Софії та Михайлівського Золотоверхого монастиря). Цій же меті присвячені гастролі за кордоном провідних мистецьких колективів, виставки творів представників образотворчого мистецтва, й творів з експозицій та фондів чільних музеїв України. Проте це лише незначна частина того, що Україна може представити світовій спільноті [7].

На жаль, після завоювання Незалежності культурно-дозвілєва діяльність в Україні в певній мірі занепала, особливо в сільських місцевостях. Тому сьогодні будь-яка регіональна дозвілєва акція сприймається як подія державної ваги. Наприклад, у Донецькій області до початку війни з Росією проходив міжнародний фестиваль музичного мистецтва «Прокоф'євська весна» (з 1981), у Севастополі до його анексії проходив Міжнародний фестиваль бального танцю «Севастопольський вальс» (з 1978). Тепер московіти, від яких відвернувся весь цивілізований світ, як завжди, украли ідею і проводять лише Всеросійський фестиваль. Львів славиться своїми щорічними міжнародними фестивалями музичного мистецтва «Віртуози» і сучасної музики «Контрасти». Не відстає й центр Волині – Луцьк. Тут з 1988 р проводився фестиваль авторської пісні та співаної поезії «Оберіг», з 1991 року фестиваль для виконавців до 18 років «Солом'яний дзвін», міжнародні фестивалі українського фольклору «Берегиня» і «Поліське літо з фольклором». Південна Пальміра – Одеса з 1994 року приймає в себе Міжнародний фестиваль сучасного мистецтва «Два дні й дві ночі нової

музики». Славляться у світі «Сорочинський ярмарок» на полтавщині й миколаївський Міжнародний фестиваль дитячої творчості «Золотий лелека». Всесвітнє визнання здобув Міжнародний конкурс артистів балету та хореографів імені Сержа Лифаря, що проводиться у Києві з 1994 р. завдяки старанням мистецтвознавця, академіка Юрія Станшевського. Нова Каховка з 1992 до 2008 років приймала Міжнародний фестиваль сучасної музики, краси і спорту «Таврійські ігри» (засновник Микола Баграєв), на якому кращим виконавцям вручали премію «Золота жар-птиця». Не залишилося осторонь в Україні й академічне мистецтво. Його активно пропагують на Міжнародному конкурсі юних піаністів «Володимир Крайнев запрошує» (Київ, з 1992), й Міжнародному конкурсі піаністів у Харкові (з 1992) [45, с. 57].

Оскільки Україна є полінаціональною державою, не забувають тут і про розвиток культури національних меншин. Свідченням цьому є заснування або відновлення культурних товариств. Наприклад, у Чернівцях відродили роботу культурні товариства австрійсько-німецької культури ім. Й.-В. Гете, християнських німців, молдавської культури, польської культури ім. А. Міцкевича, культурно-освітнє товариство білорусів, вірменське міське національно-благодійне товариство «Аревик», румунської культури ім. М. Емінеску, організація «Єврейська община Чернівецької області». Більшість із них представлені в ЗМІ: двомовна українсько-румунська галета «Дзвін Буковини», «Гласул адеверулуй», конкурс молодих виконавців румунської пісні «Пісні нашого роду», конкурси молодих виконавців польської пісні та поезії. На місцевому телебаченні й радіо виходять програми румунською мовою. В Україні створена федерація грецьких товариств України, яка опікується розвитком грецьких товариств для вивчення грецької мови; популяризацією грецької культури, традицій, звичаїв; збереженням грецької діаспори в Україні.

Таким чином культура незалежної України, незважаючи на всі негаразди та проблеми впевнено йде по шляху розвитку набираючи з кожним роком все більших обертів.

1.2. Формування державної політики та законодавства в сфері культури

Основи державної політики у сфері культури в Україні проголошено в ст. 54 Конституції України, в якій розвиток культури визначено як першорядне, різноманітне за своїм спрямуванням і характером завдання [39].

В «Основах законодавства про культуру», прийнятих Верховною Радою України у 1992 проголошені головні постулати політики держави в царині культури, які націлені на поглиблений розвиток як українського народу, так і нацменшин, забезпечення демократичних засад у творчості, гарантування прерогатив громадян на доступ до об'єктів культурної, природної та змішаної спадщини, гарантування формування позитивних (матеріальних і фінансових) умов, що сприятимуть прогресу культури [19, с. 56; 65]. Завдяки цій програмі сформувалася можливість розірвати «гордіїв вузол» радянського, тоталітарного керування культурою і направити її по шляху інтеграції в світовий культурний процес [93]. Згодом був прийнятий Закон України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки», який визначав правовий статус професійних творчих працівників, встановлював правові, соціальні, економічні та організаційні засади діяльності творчих спілок у галузі культури та мистецтва [24]. Щоб зберегти культурні надбання українського народу у 1999 р. Верховною Радою України було прийнято закон «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» [25]. Він регулював відносини, пов'язані з вивезенням, ввезенням та поверненням культурних цінностей, і спрямований на охорону національної культурної спадщини та розвиток міжнародного співробітництва України у сфері культури.

Відразу після проголошення Незалежності Верховною Радою України було ухвалено низку законів («Про місцеве самоврядування в Україні» (1997) та «Про місцеві державні адміністрації» (1999)), які сприяли адаптації культури до ринкових відносин (децентралізації, підняття статусу місцевого самоврядування в керівництві культурно-дозвіллевими закладами та формування регіональної культурної політики) [23; 26].

Довгоочікуваним законодавчим актом, що відповідав істотно зміненій суспільній, культурній, економічній ситуації в Україні став Закон України

«Про культуру». Відразу, після ж прийняття «Основ законодавства про культуру» почалася розробка проекту Закону України «Про культуру». Однак цей процес розтягнувся майже на двадцять років і був прийнятий лише у 2011 році [28; 66]. Цей Закон визначає правові засади діяльності у сфері культури, регулює суспільні відносини, спрямовані на забезпечення доступу до культурної спадщини. До тепер до нього внесено ряд змін і доповнень (останні 29. травня 2023 р.).

Уряд України постійно вдосконалює законодавчу базу, яка стосується проблем культури. При цьому Україна прагне активно співпрацювати з міжнародними інституціями, свідченням чого може бути Закон України «Про ратифікацію Конвенції про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження», яка була прийнята на 33-й сесії Генеральної конференції Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури ще у жовтні 2005 року і ратифікований Україною у січні 2010 року.

Дбаючи про удосконалення мистецької освіти серед молоді, Міністерство культури України 03 вересня 2018 р. видало Наказ Про затвердження Положення про мистецьку школу, який визначає порядок організації діяльності мистецьких шкіл сфери культури, що є закладами спеціалізованої мистецької освіти (музична, художня, хореографічна, хорова, школа мистецтв тощо), які надають початкову мистецьку освіту [62].

На Урядовому порталі у квітні 2021 року оприлюднене розпорядження Кабінету Міністрів України щодо Плану пріоритетних дій Уряду на 2021 рік. Серед ключових завдань Уряду на 2021 рік – розвиток сфери культури, креативних індустрій, туризму та інформаційної політики. Цей план дій сфокусований на цьому, що у свою чергу допоможе боротись за збереження культурно-історичної спадщини, визнання економічного потенціалу креативних індустрій, розвиток туризму та захист інформаційного простору України від фейків, атак та вкидів гібридної війни. Серед напрямків діяльності Популяризація України та її потенціалу на міжнародній арені із використанням бренду «UkraineNow», Внесення змін до деяких законодавчих актів щодо

регулювання діяльності у сфері культури, креативних індустрій, удосконалення механізму фінансування проєктів Українським культурним фондом [70].

Важливим кроком у вдосконаленні законодавства в сфері культури стало Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної цільової національно-культурної програми розвитку народних художніх промислів на 2024-2027 роки», даного 15 грудня 2021 року» [71]. Як зазначається у документі в народних художніх промислах проявляються елементи нематеріальної культурної спадщини як головне джерело культурного розмаїття та самовираження українського народу. Водночас народні художні промисли належать до креативних індустрій, які є потужним рушієм соціально-економічного розвитку держави та сприяють підвищенню рівня зайнятості населення. Тому, основою державної політики в галузі народних художніх промислів є забезпечення правових, організаційних та економічних умов для охорони, відродження, збереження і розвитку народних художніх промислів як важливої складової духовної культури українського народу.

У зв'язку з вторгненням росіян на терени України зросла ймовірність нищення культурних цінностей українського народу в цілому та національних меншин зокрема. Тому у травні 2023 року Кабінет Міністрів України видав Розпорядження «Про схвалення Концепції Державної цільової національно-культурної програми «Єдність у розмаїтті» на період до 2034 року» [72]. Збройна агресія Російської Федерації проти України ХХІ століття, як зазначається в документі, супроводжувалася консолідацією українців різної етнічної ідентичності та релігійних переконань для участі у відсічі ворогові, подоланням руйнівного впливу колонізаційних асиміляційних політик, послідовним утвердженням прав національних меншин (спільнот) та корінних народів України. Тому виникає необхідність подолання викликів і негативних наслідків збройної агресії, яка посилила загрози і виклики збереження для унікальних етнічних культур України, нечисленні носії яких були змушені полишити території

традиційного проживання внаслідок активних бойових дій і тимчасової окупації, а отже, вже не мають тих можливостей спільного збереження культури, які дає проживання поряд і постійна взаємодія.

Таким чином, видно, що політика Української держави в галузі культури знаходиться на стадії становлення і поліпшення нормативно-правової платформи. Однак, попри певні здобутки на цьому шляху, є ще ряд невирішених проблем. Так, хоча Верховною Радою України ухвалено понад 300 нормативно-правових актів, що стосуються сфери культури, часто вони суперечать один одному, носять специфікований, вузькопрофільний характер. У цьому відношенні перед Україною відкриті широкі можливості в узгодженні юридичної бази, яка б стосувалася національної політики в сфері культури із законодавством Європейських країн та США.

1.3. Проблеми та перспективи розвитку української культури у XXI столітті

Проблеми. Культура в сучасному суспільстві виступає й усвідомлюється не тільки як результат соціально-економічного та політичного розвитку, а й як необхідна умова, ключовий фактор розвитку, моральний стержень особистості й суспільства. Історичний досвід переконливо свідчить, що держави, які в найскладніші кризові періоди свого розвитку проводили зважену, послідовну політику у сфері культури, у найкоротші терміни, з мінімальними витратами досягали значних успіхів у проведенні економічних, політичних і соціальних реформ (наприклад, свого часу Японія, Німеччина) і швидко піднімалися до рівня високорозвинених країн. І, навпаки, недбайливе ставлення до культури прирікає суспільство на жалюгідне існування та відставання від цивілізованого світу [18, с. 164].

Незважаючи на очевидні позитивні зміни, як-от свободу творчого самовираження, знищення монополії держави на фінансування й управління культурою, безпрецедентна відкритість української культури до зовнішнього світу, фактом 1990-х років стало різке погіршення фінансового становища

більшості закладів культури, зниження доходів та суспільного статусу професійних митців та інших працівників галузі [98, с. 4].

За роки незалежності на законодавчому рівні було прийнято цілу низку законів та постанов, котрі були покликані регулювати різні питання культурного будівництва. Проте більшість з них і досі «не працює», залишаючись фактично декларативними «заявами про наміри» [53, с. 356]. Ключовими причинами низької дієвості положень законодавчих актів стосовно сфери культури є відсутність дієвих механізмів відповідальності за порушення законодавства.

Державна політика у сфері культури багато в чому залишається інертною, а бюджетна підтримка культури і мистецтва – недостатньою за обсягами, нечіткою за пріоритетами та недосконалою за механізмами. Недостатньо використовуються такі сучасні ефективні методи як конкурсні гранти для підтримки мистецьких проєктів, відсутність середньо- і довгострокових програм культурного розвитку. Слабко стимулюється діяльність меценатів та інвесторів у сфері культури, відсутній цілісний інформаційно-культурний простір і мережа партнерських зв'язків на вертикальному і горизонтальному рівнях. Не набули значного розвитку інструменти державно-приватного партнерства у підтримці культурних ініціатив. Недостатніми є зусилля з просування здобутків української культури у світі та участь України в європейських і світових культурних проєктах, які мали б сприяти формуванню позитивного образу нашої держави за кордоном [18, с. 167; 40; 85, С. 4]. До цього всього можна додати невідповідність кадрів до господарських відносин у ринковій економіці та соціальну незахищеність працівників культури.

Через брак бюджетного фінансування залишається незначним обсяг закупівлі державою творів образотворчого мистецтва та держзамовлень. Скорочуються виставкові площі, що спричинено перепрофілюванням низки мистецьких галерей, досі відсутній музей сучасного українського образотворчого мистецтва, хоча розмови про його організацію точаться понад десятиліття, переживають хронічні фінансові труднощі професійні мистецькі видання, невпинно зростають ціни на оренду творчих майстерень та виставкових площ [8, с. 17].

Однак останніми роками інерційність мислення і рудименти старого життя усе далі відходять в минуле, а в сучасному культурному житті України можна відзначити обнадійливі позитивні тенденції, які віддзеркалюють процес національного духовного відродження українського народу.

Перспективи. Однією з актуальних проблем на сьогодні є державна підтримка національної культури. Продумана система державного протекціонізму стосовно української національної культури, яка б не порушувала інтереси інших національних осередків України і не суперечила загальнолюдським принципам. Сучасні виклики глобалізованого світу в галузі культури потребують від України розробки і втілення новітніх платформ і засобів їх втілення. На чільному місці для влади всіх рівнів на місцях мають стати проблеми культурного розвитку регіону. Тому виходячи з цього уряду та Верховній Раді України варто було б розробити цільові напрями державної політики в галузі культури в яких необхідно звернути увагу на:

- поглиблення національного самопізнання та самоусвідомлення;
- особливої уваги потребує коренізація сучасної поп-культури та індустрії дозвілля у всіх їх проявах, що не розвиваються в Україні або втратили національну визначеність;
- випрацювання та впровадження в життя на різних вертикалях влади в Україні національної програми цивілізованого розвитку культури;
- створення умов для існування, розвитку, співпраці та змагання розмаїтих філософських, релігійних, літературних, образотворчих напрямів та шкіл;
- визнання пріоритету загальнолюдських цінностей при залученні здобутків культурного досвіду інших світових держав, розвою української культури як важливої складової частини цивілізаційного культурного процесу. При вирішенні цих проблем для України може бути в нагоді досвід країн, які пройшли або проходять шлях розвитку, аналогічний нашому (Угорщина, Польща, Чехія, Словаччина та ін.);

– курс на вироблення самобутніх культурних цінностей, які б отримали не лише всенародне, а й міжнародне визнання, що є важливим мірилом зрілості культури;

– зміна державною владою політики фінансування сфери культури та впровадження новітніх моделей надання послуг населенню в царині культури;

– державна підтримка культур національних меншин;

– важливим є впровадження таких заходів державної політики на практиці, як контроль за дотриманням законів та прийнятих рішень, за виконанням держпрограм, за реалізацією профінансованих державою культурних проектів і заходів, забезпечення прозорості дій держави у сфері культури;

– держава повинна піклуватися розвитком приватного сектору в сфері культури, наглядати та сприяти розвитку соціально-орієнтованого ринку;

– широке залучення дітей і молоді до реалізації різноманітних культурно-освітніх та мистецьких програм;

– звернути особливу увагу на розвиток культури в сільській місцевості;

– розробити та впровадити в життя програму націлену на пропаганду серед міжнародної спільноти здобутків української культури.

З огляду запропонованої теми найближчими завданнями органів державного управління у сфері образотворчого мистецтва мають стати:

– зміцнення законодавчого поля у цій сфері, в тому числі щодо майстерень, земельних ділянок під майстернями та народними художніми промислами;

– розширення обсягу придбання творів образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва з виставок та приватних колекцій для поповнення державних музеїв;

– створення картинної галереї сучасного образотворчого мистецтва;

– заснування щорічного всеукраїнського скульптурного симпозіуму, що проводитиметься за сприяння Міністерства культури і мистецтв та Національної спілки художників [8, с. 18].

Впровадження в життя запропонованих маяків має надзвичайну вагу для України та її народу, оскільки культура є неоцінною частиною розвою, як держави в цілому, так і кожного індивіда [14, с. 150–151; 16, с. 116–117].

Отже переборення несприятливих умов формування української культури і вироблення позитивних напрямків її розвою залежить від кожного свідомого громадянина, та держави в цілому, гарантією чому є неабиякий винятковий у цивілізаційному вимірі ресурс нації.

ТРАНСФОРМАЦІЯ МАЛЯРСТВА В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ МИСТЕЦТВІ

Після проголошення незалежності України її сучасне образотворче мистецтво також переживає стан важкого перебігу становлення державності. Попри все українські мистці здобули перспективу для творчої пролонгації та реалізації власних талантів. Сучасне українське образотворче мистецтво отримало можливість насичуватися здобутками світового культурного простору й інтегруватися в нього без відмови від власної своєрідності і неповторності.

Наслідком таких змін стало поглиблене зацікавлення вітчизняних художників минулим свого народу його історією, традиціями, які є засадничими в утвердженні національної ідентичності.

2.1. Образотворче мистецтво «нової хвилі»

В культурі сучасної України активно впроваджуються новітні форми в образотворчому мистецтві. Поглиблення зацікавленості народною творчістю та національними традиціями живопису призвело до зародження групи художників–примітивістів, які вважають себе спадкоємцями народної картини. До цієї плеяди можна віднести таких мистців, як Марія Приймаченко, Ліза Миронова і Марфа Тимченко (рис. 1), лауреат Національної премії імені Т.Г. Шевченка 2000 року [94, с. 25].

Розвивається також унікальний жанр «народної картини» (рис. 2). Найвпізнаванішим образом цього жанру є «Козак Мамай» та «Козак з бандурою», які представлялися українськими художниками різноманітними стилями від станково-монументальних полотен до схематичних зображень. Цей напрям мистецтва пропагують Орест Скоп, Іван Горобчук й інші.

Сучасні українські мистці активно опановують світове художнє надбання на царині мистецтва, освоюють художні нововведень, на кшталт перформансу, реаліті-шоу, комп'ютерних та 3D-технологій. Тому здобутки української традиційної школи образотворчого мистецтва, внаслідок різновекторних мистецьких контактів поступово нівелюються і сприяють поширенню модерністських і постмодерністських течій.

Інколи художники прагнуть створити власні творчі напрямки. Так, Олексій Анд (Андреєв) (рис. 3) пропагує власну мистецьку течію, яку він називає асоціативний символізм. У ній він уникає чітких ліній у трактуванні предметів, облич, силуетів, застосовуючи при цьому різноманітні техніки, тонові варіації. Однак, завдяки цьому глядач бачить в картинах митця гармонійне єднання всіх їх смислових елементів [80, с. 56].

Іван Марчук (рис. 4) асоціюється з унікальною технікою, яку він означив як пльонтанізм (від слова «пльонтати»). Митець досягнув неповторної гри тіней та світла через довільне накладання ліній. Портрети художника вражають абстрактністю композиції та глибиною духовного світу. За результатами творчості (Іван Марчук, єдиний з України, згідно з рейтингом міжнародної консультативної компанії, посідає 72 сходинку у списку 100 геніїв сучасності), Міжнародна академія сучасного мистецтва у Римі обрала почесним членом наукової ради академії та прийняла до лав так званої «Золотої гільдії». Це вперше український митець отримав таке високе визнання. З великим пітетом до свого славного земляка відносяться тернополяни. У с. Москалівка з 2010 року функціонує музей художника, а з 2016 року обдарованим дітям від 7 до 15 років присуджується іменна премія Івана Марчука в галузі образотворчого мистецтва [81, с. 78].

Останнім часом в Україні з'явилися прибічники новітніх течій, які асоціюють себе як «альтернативне» мистецтво, що є протиставленням реалізму. Такі художники активно освоюють новітні надбання західних митців. Мистецтвознавці одноголосно визнають А. Антонюка взірцем дійсного відродження національної традиції. У прадавніх часах та національному дусі України він вбачав зерно своїх

новацій. Досить трепетно митець ставиться до образів християнства. Наприклад, полотна «Підростай наш син», «Іларіон», «Бандурист» (рис. 5).

Творчість народного художника України Віктора Гонтарова відзначається манерою використання монументально-декоративних композицій, які відзначаються тонким балансом класичних і модерністських засобів вираження. Своїми картинами «Роздуми», «Подвір'я мого дитинства» митець утверджує традиції української народної культури через зображення сільського побуту (рис. 6) [98, с. 7].

Досить своєрідно підійшов до трактування форми і принципів її пластичного втілення майстер станкового живопису Віталій Куликов (рис. 7). Зображені на його картинах персонажі відзначаються гротескністю та характерністю.

Найдавніший пласт української культури підняв і переосмислив у своїй творчості графік і кераміст Петро Мось (рис. 8). На противагу оповитому темрявою урбанізму митець вишукує в сивій глибочині народної творчості подобу праведного почуття й чистоти.

Мистецькі витвори Юрія Шеїна та графіка Павла Макова (рис. 9) відзначаються чистою, умоглядною формою без автентичної й образної опори.

На прадавні традиції народної мистецької культури опирається в своїй творчості всесвітньовідомий художник Євген Лещенко (рис. 10), який заснував нову течію у мистецтві як «Paradise art», тобто «райське мистецтво» [43, с. 4]. Його картини нагадують так зване наївне мистецтво Катерини Білокур, француза Анрі Руссо та хорвата Івана Генералича.

Одним із патріархів українського модерного мистецтва та його складової частини трансавангарду вважається художник-концептуаліст Арсен Савадов, який в наші дні дієво виставляє свої твори в галереях та аукціонах Старого та Нового світу тим самим пропагуючи там українську культуру. Своєрідним символом українського постмодерного мистецтва є його картина «Смуток Клеопатри» (рис. 11). Найвпізнаванішими роботами митця є скандальні картини «Донбас-Шоколад», «Книга мертвих», «Іграшки» (2005), «Принц») (рис. 12) [7].

Український постмодерн критики пов'язують також із художниками Олександром Гнилицьким (творцем «кучерявого стилю»), Георгієм Сенченком, та Олександром Харченком, Олегом Голосієм та художниками групи «Паризька комуна» тощо (рис. 13).

Молоде покоління митців під впливом західного мистецтва прагне до експерименту, новизни в мистецтві, що направило їх погляди до графіті. Найбільше в цьому досяг успіхів творчий дует — «Інтересні казки» у складі художників світового рівня Володимира Манжоса та Олексія Бордусова (псевдо Wa Onei Aec) (рис. 14). Їх прекрасні витвори на стіні можна спостерігати не лише в Києві, а ряду міст США. Інтернет-видання The Huffington Post (США) у 2014 році дует «Інтересні казки» внесло в список 25 кращих художників стріт-арту усього світу [47, с. 202].

Неперевершеним майстром зображення голої натури в вважається в Україні Андрій Чебикін. Митець постійно вдосконалює своє вміння в процесі зображення людського тіла. Свої знання він активно передає не одному поколінню митців закоханих у це вишукане мистецтво (рис. 15).

Провідним ідеологом українського сучасного мистецтва і одного з його напрямків — концептуалізму вважається Віктор Сидоренко. Найвпізнаванішими його роботами є серія «Левітація» (рис. 16) та проект «Жорна часу» (рис. 17), який митець у 2005 році представив на венеціанському Бієнналі. Своєю творчістю художник прагне проникнути вглиб філософської проблеми протистояння людини і незворотного ходу часу [49, с. 198].

Світові фалеристи надзвичайно високо цінять творчість одного із талановитих українських художників сучасності Олександра Ройтбурда (рис. 18). Його вартісні з мистецької точки зору картини представлені в Музеї сучасного мистецтва в Нью-Йорку. Олександр Ройтбурд займає чітку громадянську позицію, активно реагує на важливі події в Україні. Так, у відповідь на події на Майдані в 2014 році він організував персональну виставку «Мантру геть!», а після викрадення з Одеського музею західного та східного мистецтва картини Караваджо «Поцілуй Юди» митець відповів тематичною серією картин — «Ройтбурд проти Караваджо».

Використовуючи принципи сучасного постмодернізму й інтегруючи міфологію в масову культуру творить інший не менш відомий у світі український художник Василь Цаголов (рис. 19). Його стиль легко впізнається за манерою залишати на полотні не покриті фарбою плями.

Національною різновидністю поп-арту в стилі українського необароко виступає творить Олега Тістола (рис. 20). Митець прагне своєю творчістю пропагувати українські національні символи і зробити їх впізнаваними жителями країн Заходу. Картини О. Тістола неодноразово експонувалися на світових бієнале (Венеціанська, Московська, Сан Паулу). Знаковою для творчості митця була виставка «Я крапля в океані», що відбулася у 2014 році у віденському музеї Künstlerhaus, присвячена українській революції гідності. Найвідомішими роботами О. Тістола є «Гурзуф», «Лампа», «Незнайомка №17», «Розмальовка», «Проект українських грошей. Роксолана», «ТВ + Реалізм», «Ю.Б.Ка» [50].

Різноплановим художником, який працює в різноманітних напрямках і жанрах нової хвилі мистецтва – живопису, фотографії, інсталяції та відео є Ілля Чичкан (рис. 21). Він був одним із засновників мистецької групи «Паризька комуна», яка протидіяла принципам «соцреалізму» в українській культурі, в тому числі й мистецтві. Роботи митця з радістю виставляють як в українських галереях, так і найвідоміших галереях світу. Багато митець працював у стилі «психодарвінізму». Він виводив портрети відомих людей і політиків з мавпячими мордами в глумливих межах шедеврів світового живопису, що останнім часом є надзвичайно популярним серед галеристів.

Фірмовою манерою писання картин на яскраво-блакитному фоні вважається творчість одного із п'ятдесяти найбільш успішніших художників України Максима Мамсікова (рис. 22). Картини митця прості для сприйняття. На них можна часто зустріти зображення парашутів, куль, різноманітних дрібних предметів, тощо на фоні яскраво-синього неба [67, с. 3].

Постійно експериментує з матеріалами і техніками, винаходить власні своєрідні прийоми і комбінації художниця Оксана Мась з Одеси. Мисткиня створює неперевершені за своїм вирішенням об'єкти зі шкіри, пластика, поламаних старих

автомобільних двигунів тощо. Знаковими для художниці є роботи «Діва Марія», скомпановану з 15 тисяч писанок (рис. 23) та «Вівтар націй» з 250 тисяч писанок. Останній відтворює класику епохи Відродження – Гентський вівтар братів Ван Ейк. На окремих яйцеподібних дерев'яних панно, з яких зібрано вівтар, зображені людські гріхи, сподівання і світлі почуття. У оздобленні дерев'яних деталей були задіяні жителі більше 42 країн світу.

Одним із центрових теоретиків contemporary art в Україні, що виплекав обличчя українського сучасного мистецтва є Тіберій Сільваші (рис. 24). Сучасні критики сприймають Сільваші як лідера школи українського абстракціонізму, що активно вивчає метаморфози субстанції чорного кольору, які пронизують весь матеріальний світ [68, с. 95].

Маестром нефігуративного живопису та експерименту з кольором вважається найуспішніший та найдорожчий художник в Україні та за її межами Анатолій Криволап (рис. 25). Його впізнають за кольоровим вирішенням неперевершених пейзажів. Найвідоміші з них проект: «Структури», «Кінь. Вечір» тощо [82, с. 25].

Творцем концептуальних інсталяцій, що надали статус інтелектуального лідера молодого покоління є талановитий і всесвітньовідомий художник Микита Кадан (рис. 26). Його творчість приблизно на 20% складається з живопису, а решту 80% становлять некомерційні інсталяції.

Своєрідною манерою відзначається творчість художника зі Львова Андрія Сагайдаковського (рис. 27). Для створення своїх фірмових полотен митець використовує старі килими та рогожі на яких в темних кольорах постає драматична сила вияву почуттів.

Піонером у рекламуванні в Україні новітнього стилю «жлоб-арт» є голова спілки вільних художників «Воля або смерть» – художник Іван Семесюк. Його картини широко представлялися як на українських, так і світових виставках (рис. 28).

В жанрі сюрреалізму працює не менш знаменитий за межами нашої країни український художник Олег Шупляк. Його картини написані в стилі оптичної ілюзії, яку сам митець називає «Двоєвзори» (рис. 29). Кожна його картина має два

трактування, два протилежних бачення. Наприклад, це може бути хмара і в той же час обличчям людини, залежно від кута споглядання зображення. Найчастіше митець зображує природу, яка перевтілюється в образи людей і тварин. Тут можна зустріти літературних героїв, біблійних персонажів, віддзеркалення картин відомих художників [83, с. 50].

Завоювання Україною незалежності призвела до активізації виставкової діяльності українських художників. Завдяки цьому у нас утвердилися новітні форми художнього вираження, а саме ассамбляж, інсталяція, акціонізм, перформанс, відеоарт тощо. Українські митці вибороли право представляти свої здобутки за кордоном. Україна постійно представлена на престижних бієнале. Це у більшості своїй відбувається за допомогою меценатів, чим власне відрізняються українці від московитів (рис. 30) [101, с. 176].

Усі вищевикладені здобутки українських митців свідчать про те, що сучасне українське мистецтво не є ідейним лідером, а поступово звільняється від радянських пропагандистських і повчальних функцій. Воно позбавилося єдиного центру управління і має різновекторну орієнтацію.

2.2. Українські митці про Російсько-Українську війну

Повномасштабне вторгнення Росії кардинально змінило життя українців, а тих, хто до війни був у вразливому становищі, війна зробила ще більш вразливими. Художники завжди відчують зміни гостріше за інших, і можуть сформулювати сенси там, де інші тільки починають підбирати слова. Саме в ці часи найбільшої кризи для країни мистецтво та культура необхідні для рефлексії над умовами життя під час війни, наповненого насильством і болем. Голоси митців звучать голосно і міцно, щоб виразити те, що відбувається в нашій свідомості й душі сьогодні. Українські художники своєю творчістю стали піднімати патріотичний дух народу надихаючи його на перемоги над орками. Сьогодні головна мета українських митців зберегти й зафіксувати в пам'яті сучасників і майбутнього покоління всі ті звірства, що скоїли московіти на нашій землі. Нині всі люди, які причетні до культури організували власний український мистецький фронт [10, с. 83].

Українські митці різних напрямків і течій надзвичайно боляче відгукнулися на війну і те, що коять на українській святій землі орки. Якщо до теперішнього часу героїчна та епічна тематика творів була неактуальною, вважалася архаїчною, то сьогодні, коли світ опинився на краю прірви третьої світової війни та ядерної катастрофи, а Україна на межі своїх сил протистоїть навалі лютої орди, героїчна тематика, національний код звучить з новою потужною силою [35, с. 129]. Практично кожного дня постають нові витвори митців, об'єднані спільною метою – протистояння кровоненаситності та насиллю московітів. На будинках в ряді міст Європи та США все частіше стали з'являтися нові графіті про Україну, простором віртуальної реальності ширяться твори виконані в манері графічного дизайну. Причому мета протистояння злу в Україні згуртувала митців з усього світу.

Найтрагічніші історії війни в малюнках зображає українська художниця Olga Wilson. Вона створила серію малюнків, на яких зображені «душі» загиблих мирних громадян від дій московських зайдів-супротивників. Усі її картини з цієї серії відображають реальні події, що відбулися в Маріуполі (авіаудари орків по пологовому будинку й драмтеатру), Чернігові (обстріл черги людей за хлібом), Краматорську (удар ракетами по залізничному вокзалу). Мисткиня на своїх полотнах зображує й тварин, яких теж не оминуло військове лихоліття [41]. Щоб ознайомити зі страшними подіями в Україні широку аудиторію Ольга підписує свої твори англійською та українською мовами [61]. Військові роботи Ольги – терапевтичні. Світ на її малюнках зображений різнобарвним, а душі тих, кого з нами більше немає, – у синьо-блакитних тонах. На полотні поєднується світ живих та мертвих. Незважаючи на трагічний зміст, роботи Олі теплі та зворушливі. Дивлячись на її малюнки, розумієш – убиті люди не пішли далеко, вони залишились разом із нами.

Картину «Бомбардування пологового будинку в Маріуполі» мисткиня присвятила усім загиблим і постраждалим матерям від військових дій (рис. 31: 1). 5 квітня стало відомо про смерть 4-річного Саші. Хлопчика розшукували з 10 березня 2022 року. Ця страшна трагедія розігралася на Київщині. Маленький Сашко

разом зі своєю бабусею рятуючись від окупантів переправлялися через річку човном, який перевернувся посеред водойми і бідолахи в холодній воді загинули. Не врятував Сашка й рятівний жилет, що був одягнутий на нього (рис. 31: 2). Фотографія убитої в Бучі Ірини Фолькіної, яку розпізнали за візерунком на червоному манікюрі стала знаковою в розвінчанні злочинів московських зайдів на українській землі. Після трагічної знахідки це фото зайняло перші сторінки світових ЗМІ та соцмереж (рис. 31: 3). Досить часто автівки цивільних людей ставали мішенню орків. Достеменно не відомо скільки невинних людей, сімей з дітьми були розстріляні московітськими скотами. Резонансним стало вбивство літнього подружжя в автомобілі Daewoo Lanos під с. Макарів (рис. 31: 4). Кровожерливими виявилися окупанти не тільки по відношенню до людей, а й тварин. В окупованій Бородянці під Києвом у притулку для тварин через відсутність їжі та води загинуло понад 300 собак, що перебували у вольєрах. Решта тих, що вижили після місячної окупації, знаходяться у вкрай важкому стані (рис. 31: 5). 9-річна Олександра мріє про рожевий протез в квіточку, після того, як під час виїзду з Гостомеля її сім'ю обстріляли окупанти в результаті чого її вітчим загинув, мати зазнала поранення, а сама дівчинка втратила руку (рис. 31: 6).

Скільки ілюстрацій про історії війни зробила – художниця не рахувала. Але хоче, щоби їх ставало дедалі менше [11].

Олег Шупляк відомий український художник, педагог, родом із Тернопільщини. Він працює у різних ділянках живопису. Широку популярність у світі здобула його серія «Двовзори». Також є відомими його серії «Український космос», «Рідна земля», «Польоти над полями». З початком повномасштабної війни РФ проти України пише патріотичні картини, які пророкують смерть ворогів та висміюють російську армію. Монументальні роботи Олега Шупляка вражають буянням фарб. У батальних сценах зіткнення двох світів – української армії з російською – війська окупанта зображені у брудних темних тонах. На контрасті із похмурими відтінками російських військ українські військові зображені у яскравих світлих кольорах. У сюжетах Шуляка ЗСУ – переможець. На боці України –

сили добра у вигляді святих та ангелів. Окупант у художника – похмурий Мордор, що втілює зло [63].

На підтримку окупованої Херсонщини художник створив серію малюнків «Очі війни» (рис. 32). Митець також створив серію «Ведика битва України з Мордором» та карикатури на московитів (рис. 32: 5) Одна з них – Іхтіандр-2022, що зображує події, коли Антонівський міст було зруйновано, у Херсоні москвити розкупили всі плавзасоби, включаючи дитячі.

Інші талановиті українські живописці та графіки також не лише фіксують те, що відбувається, а й допомагають його осмислити та пережити. Серед них дитячий ілюстратор та мультиплікатор Ірина Потапенко (серія акварелей «Хроніки з підвалу»). Незважаючи на всі жахи війни, художниця змогла зберегти та передати на папері найкращі людські якості. Влада Ралко у серії робіт «Львівський щоденник» намальованих чорною ручкою з додаванням чорної та червоної акварельної фарби, розкриває одну із найважчих сторін війни. Те, що відбувається, називає лиходійством, а окупантів – чекістами. Вона символічно зображує згвалтування, потворно – матерів російських солдатів і моторошно – «голубів світу», які несуть смерть. Цікавими роботами є картини Дениса Метеліна, які непогано продаються за кордон. Так його «Українську мрію», на якій українські військові літаки «бомблять» Червону площу пам'ятниками Леніну, купили для One art space у Нью-Йорку. Черкаська художниця Ольга Курська створила низку картин, присвячену російсько-українській війні. До артсупротиву загарбникам долучилися й художник, засновник методу Exel-Art Олексій Сай (Київ), художник, візуальний дизайнер Антон Селлеші (Львів), автор серії малюнків «Зворотна сторона медалі», художниця, колажистка Марія Проніна (Маріуполь), Аліса Гоц, яка працює в техніці літографії, фотограф, майстер цифрових колажів Ігор Гора (Одеса) (рис. 33), художниця Світлана Гавриленко (Ялта), Ігор Гусєв (Одеса), анонімна художниця Kinder Album (Львів), ілюстраторка Мар'яна Микитюк (Київ), Лео Троценко (Дніпро), Юля Єремєєва (Київ), Олександр Барболін (Прилуки), художник із Києва Юрій Денисенков, Віктор Ковтун створив добірку картин про Харків під час війни

(рис. 34). Як видно майже в усіх куточках України митці взяли за пензель, щоб у такий спосіб сприяти наближенню нашої перемоги [37; 51; 99].

Цікавими видаються роботи київської художниці Катерини Косьяненко. Художниця переїхала з Києва до Чернівців через повномасштабне вторгнення Росії. У своїх картинах Катерина Косьяненко в характерній манері зображує українців. Зокрема на картині «Блокпост» можна впізнати українських військових, які не дають пройти змієві, який є уособленням зла (рис. 35).

Оскільки українці завжди відзначалися високим почуттям гумору, то й окрім вшанування героїв війни вони яскраво висміюють орків та їх потуги захопити Україну. Так, парламентська газета «Голос України» пропонує всім охочим долучитися до міжнародного флешмобу карикатур і малюнків «Війна в Україні». Сповнені злої сатири роботи карикатуриста Юрія Журавля. Художник глузує з окупанта, зображуючи його в дурному, потворному і жалюгідному вигляді. Не менш впізнавані є картини Олексія Кустовського художника-карикатуриста, лауреата міжнародних конкурсів карикатур. Сповнені ненависті до окупантів карикатури й інших художників. Серед них: митці з Києва – Закентій Горобйов, Олег Смаль, Олександр Нікітюк, Валерій Момот (Дніпро). До флешмобу приєднався професійний карикатурист із Литви Рамунас Вайткус (рис. 36).

В Україні поступово починає відроджуватися мистецьке життя. Відкриваються персональні і тематичні виставки відомих і не зовсім митців. Так, у липні 2022 р. Національна спілка художників України за сприяння Міністерства оборони України та Міжнародної благодійної організації «Фонд добра та любови» дала старт проведенню Всеукраїнських культурно-мистецьких проєктів «Нескорена Україна» та «Маріуполь – душа України». У виставкових залах Центрального будинку художника представлено близько 300 творів від майже 200 майстрів пензля з Києва, Чернігова, Харкова, Дніпра, Маріуполя, Одеси, Кривого Рогу та інших міст України. Усі полотна, представлені на виставці – художнє осмислення війни, розпочатої Росією, та подвигу всіх, хто воює за суверенітет і територіальну цілісність України [51]. На виставці представлені картини, в основному, маріупольських художників, яким довелося залишити своє рідне зруйноване місто. Картини «Плач

Маріуполя» Павла Пономаренка, «Маріуполь. Нескорене місто» Сергія Папроцького, «Маріуполь. Вулицями старого міста» Володимира Харакоза, «Хліб. Дівчина на танку», «Поранене місто» Олександра Лук'янова, що увійшли до циклу «Маріуполь – душа України» (рис. 37).

У травні 2023 р. в Южноукраїнці відкрилася тематична художня виставка «Пензлем про війну» художника Віталія Качеровського [58].

У серпні 2023 р. у Сумській міській галереї презентували персональну виставку малюнків художника Іллі Ярового під назвою «500 днів війни» [22].

З перших днів війни Україну підтримали митці й інших країн. Художниця з Литви Беата Куркуль почала творити ще у 2014 році – у жанрі комп'ютерної графіки. За ці роки Беата створила серію картин на військову тематику. Героями її робіт стали воїни ЗСУ та прикордонники, більшість – реальні українські військовослужбовці. Одне з найвідоміших зображень її авторства – українські такмедики з жовто-блакитними крилами, що надають допомогу пораненому українському бійцеві. Нещодавно Беата почала створювати картини за допомогою неймереж, долучившись до популярного нині порталу MidJourney. Чи не найбільш сильна робота цих днів, створена за допомогою комп'ютерної графіки, – присвячена захисникам Маріуполя, зокрема «Азовсталі». Центральним образом тут стала Праматір-захисниця, яку художниця в такий спосіб просила про підтримку для українських воїнів [54].

Художниця Фанні Лешевальє із Франції робить цифрові колажі – поєднує героїв і сюжети відомих картин та українські фотографії нинішнього воєнного часу. У її роботах – світлини реальних українських військових, поранених під час обстрілів українців та їхніх зруйнованих домівок і світові шедеври картини Яна Вермера, Едварда Мане, Едварда Гоппера, Вільяма Маргетсона та інших. Наприклад, сюжет з містечка Бахмут, що перебуває на лінії фронту: на знімку військові, які прийшли купити пиріжки у кіоску, який працює попри все, поєднаний з картиною «Бар у Фолі-Бержер» художника Едварда Мане, або хрест Розп'яття Ісуса Сальвадора Далі стоїть на березі моря в Одесі (рис. 38) [96].

В японському сегменті мережі Twitter з'явилося кілька десятків зображень українських військових та силовиків, які беруть участь у відбитті російської агресії, створених у графічному жанрі Манга (типова японська форма сучасного образотворчого мистецтва, відома й популярна в усьому світі). Усе це роботи молодшої японської художниці Нацуме, натхненні модою та цікавістю тамтешньої молоді до боротьби українців проти російського агресора [102].

Словацький художник Радо Явор є автором серії картин «Пори року в Україні», на яких зображено російсько-українську війну на Донбасі. Одна з найвідоміших – танковий таран у соняховому полі. На створення цієї картини Радо Явора надихнула реальна сцена тарану, здійсненого молодим українським командиром танка Артемом Абрамовичем. 12 серпня 2014 року під селом Степанівка на Донеччині його екіпаж прикривав відступ ВСУ і, щоб зупинити наступ супротивника, пішов на таран російського Т-72. Обидва танки були знищені, Артем Абрамович і члени екіпажу загинули (рис. 38: 5) [89].

Наша відповідь на російську агресію на культурному фронті – мурали. Озброївшись фарбами художники-муралісти висловлюють своє ставлення до війни, яку веде Росія проти України. Деякі створюють мурали, а поруч розміщують QR-код для допомоги українській армії або біженцям.

Так, рівненський художник Костянтин Качановський з початку повномасштабного вторгнення московитів в Україну малює патріотичні стінописи у місті. Певну впізнаваність митець здобув після того, як у квітні 2022 року намалював стінопис «Красавіца терпіти не буде», де зображена дівчина з кулеметом на плечі, яка символізує Україну (рис. 39). Цей мурал – відповідь президенту РФ, коли останній сказав: «Нравітся, не нравітся – терпі, моя красавіца». Качановський на цьому не зупинився і вже в травні народився новий мурал «Сміливий народ сміливої країни». Це патріотичний малюнок про всіх українців, які кожен по-своєму роблять внесок у спільну перемогу. Художник хотів показати сміливість простих людей. Тому на муралі зображені не лише збірні образи, а й реальні люди. Серед них лікарка та пекар, який приїхав з Польщі до Бучі випікати хліб [74]. Намалювати мурал Костянтина запрошують

не лише у Рівному. У липні чоловік завершив стінопис у Києві на будівлі компанії, яка розробляє безпілотники.

Згодом Костянтин Качановський долучився до «культурного десанту» і створює патріотичні мурали у деокупованих містах. Він працював у Костополі, яскраві патріотичні стінописи вже з'явилися на Харківщині у місті Балаклія та місті Куп'янськ, Шевченковому. У Херсоні на муралі зображена дівчинка, яка стирає з будівлі намальований герб РФ, і напис: «Росія тут НІКОЛИ». У Костополі центральним персонажем полотна став український воїн, котрий закриває собою дитину. На задньому плані зображено собор святого Петра і Павла, який показує, що з Божою допомогою ми неодмінно переможемо. Головна ідея і посыл муралу – це зображення захисників України, воїнів, котрі борються за майбутнє наших дітей.

Команда благодійного фонду «Для моєї України» виступила з ідеєю створити мурал, присвячений легендарному Привиду Києва. Реалізувати її взявся мураліст Андрій Ковтун зі своєю творчою групою. Для муралу використали фото одного з пілотів 40-ої бригади тактичної авіації Повітряних сил України (рис. 40).

5 квітня 2022 року Олександр Корбан, художник-мураліст, який 2014 року змушений був переїхати з Донецька до Києва, створив на Оболоні мурал, на якому зображені руки, що зшивають український прапор. За його словами, лише завдяки зусиллям українців ворог не зміг роздерти Україну [38].

19–23 травня команда «Kailas-V» (Андрій Пальваль, Яна Волк, Роман Портола, Сергій Якименко) відтворила «Святу Джавеліну» на торцевому фасаді будинку у Києві.

Упродовж травня і червня у Полтаві, Запоріжжі, Рівному і Києві з'явилися мурали із чернігівським псом-винюхувачем вибухівки, джеком-расселом-тер'єром Патроном, який є талісманом ДСНС, улюбленим героєм дорослих і дітей, а також символом незламності України у російсько-українській війні. У Києві авторами муралу стали художники Віталій Гідеван (Gide1) й Олена Нойна (Noyna). За свої заслуги Патрон нагороджений медаллю «За віддану службу», а його господар Михайло Ільєв – орденом «За мужність» III ступеня» [34].

6 червня 2023 року, у Києві на Подолі відкрили мурал, на якому зображений «Запорізький месник» – стрілець-зенітник, Герой України Роман Гломба з Івано-Франківщини, який знищив шість російських літаків та крилату ракету. Його авторами стали ті ж художники Олена Нойна (Noyna) та Віталій Гідеван (Gide1). [88].

По вулиці Нижній Вал на Подолі учасник екс-дуету «Інтересні Казки» Володимир Манжос (WaOne) намалював мурал, під назвою «Час змін», присвячений перемозі українців над ворогами. В основі сюжету – сцена, де український козак перемагає загарбника ведмедя що символізує російські імперські амбіції. Російський ведмідь захотів поласувати українського меду, але отримав рішучий удар у відповідь. Також над козаком, на рушнику, можна помітити уривок з поеми Тараса Шевченка «Кавказ» Мурал започаткував культурний проєкт «Ukraine The Best», в рамках якого українські муралісти мали розписати будинки європейський міст у 22 країнах [36].

Однією з найперших житлових будівель, яка найбільше постраждала у Києві від ракетного обстрілу росіянами 15 березня 2022 року, був 16-типоверховий будинок на Чорнобильській вулиці. До кінця року будинок відновили, а на його стіні залишили мурал «Фенікс» як символ відродження [86].

Взагалі столиця Київ лідирує за кількістю муралів на патріотичні теми. Так, у Дніпровському районі з'явився мурал, на якому зображені два захисники України. Денис Рачинський та Даніель Герліані, які загинули, захищаючи країну від російських окупантів, у Голосіївському районі з'явився ще один мурал, присвячений рятувальникам. На ньому, зокрема, зображено пожежника, який тримає в руках дитину. Андрій Ковтун та Антон Кондрашов на проспекті Науки присвятили малюнок аїтівцям «Перший код». На Золотоустівській вулиці є стінопис «Зоозахисниця з Ірпеня», присвячений Анастасії Тихій, яка під час битви за Ірпінь разом зі своїм чоловіком і небайдужими людьми рятувала під обстрілами собак з інвалідністю. В основі муралу – відома фотографія Кристофера Оккіконе, надрукована у «The Wall Street Journal» (рис. 42).

Не забули митці й про волонтерів. На вул. Ярославській художник Андрій Ковтун, за мотивами канадського художника Еріка Павзи, реалізував стінопис «Підтримка» (рис. 41).

Згодом захоплення мурами поширилося практично на всю територію України. Так, у Полтаві в 2022 році команда «Містохаб» і художники Андрій Ковтун, Гриша Шоком та Антон Кондрашов створили мурал «Вірний завжди», на якому зобразили уродженця Полтави, героя оборони Маріуполя, в.о.о командира 36-ї окремої бригади морської піхоти Сергія Волинського із позивним «Волина». Того ж року місцеві художники Олександр Фастовець та Антон Кравченко створили патріотичний мурал «Воїни та українка». На стіні зобразили військових та дівчину, що уособлює Україну, а також чернігівського пса-сапера Патрона.

Рівненщина також збагатилася патріотичними роботами місцевого художника Андрія Шостака. Найвідоміша його робота «Захисник України», бо воїн захищає мирне дитинство від російського зла. Поруч із воїном на малюнку дівчинка-українка з калиною, в очах якої страх за майбутнє свого народу та ненависть до ворогів [100].

Чернігівського пса Патрона, російський військовий корабель та запрошення до Чорнобаївки – все це зобразили на стінах Запорізького військового шпиталю «Рускій воєнний корабль ...». Автори твору – Денис Антюхов та Ганна Соловйова. Загалом, 13 патріотичних картин, пов'язаних з російсько-українською війною, створили протягом трьох днів Запорізькі художники-волонтери.

У місті Хмельницький команда Fullenko Muralles створила стінопис «Україна переможе». Не відстають і Ужгородські митці. Так, харківська художниця Марія Ващенко, ужгородські художники Іван Мунчак, Ксенія Дубовик, Олександра Платунова створили мурал «Пташка з колосками». Ті ж Марія Ващенко та Олександра Платунова намалювали стінопис «Дівчина, яка символізує Україну». У Черкасах завершена робота над муралом, який розміщений на стіні ТРЦ «Любава». На стінописі зображений український військовий. Авторка ідеї Яна Волк (рис. 42).

З початком повномасштабної війни українців підтримали й художники з інших країн світу. У травні 2022 року паризький вуличний художник С215 (Крістіан Ґуемі) розписав зруйновані будівлі в Бучі, Гостомелі, а також у Києві на проспекті Валерія Лобановського і на терасі посольства Франції («Свобода, яка веде народ») Остання зображена у кольорах України. Ця робота символічно відзначає повернення Франції та її дипломатичного корпусу до столиці. Ця картина та образ Свободи створений Делакруа став культовим і зайняв чільне місце у французькій та інших культурах. На одній з адміністративних будівель Верховної Ради у центрі столиці з'явився мурал із написом «Слава Україні! Героям Слава». С215, присвятив стінопис пам'яті всіх загиблих під час війни. На муралі зображений Герой України Олександр Мацієвський, який був розстріляний росіянами після вимовлених слів: «Слава Україні».

До цього, у березні 2022 року, одразу після російського вторгнення в Україну, він у Парижі створив мурал з маленькою українкою. Згодом художник приїжджав до Львова, де також лишив свої стінописи зокрема зробив копію паризького муралу «Дівчина у вінку».

Кілька робіт Крістіана Ґуемі у Києві дають поштовх для переосмислення всього, що відбувається у ці дні. Стійкість – уособлена в портретах простих людей, які виявляють мужність і силу на протигагу смертельній зброї росіян. Крістіана Ґуемі на муралі «Прийде час, коли життя запанує... У Києві, Україна» зобразив у вишиванці біля зруйнованого російською ракетою будинку свого сина Габіна.

С215 показав перетворення слідів від вибухів та уламків зброї на будівлях, як рани на тілі людини. А зображення поруч – як мистецьке перевтілення потворності руйнувань.

Буча, Гостомель, Ірпінь, Бородянка, Макарів – назви містечок та селищ, які у війну стали символами стійкості на протигагу жорстокості [87]. Декілька робіт художник залишив по собі у Гостомелі та Бучі. Зображення, які залишив у них Крістіан Ґуемі – відзнака людяності, яка зрозуміла незалежно від країни проживання [79]. Однією з відомих робіт є стінопис «Я буду чекати» у Краматорську, на якому художник зобразив прощання прикордонника з коханою як послання любові та надії,

адресоване усім закоханим, розлученим війною, натхненне французькою піснею з іншої епохи, іншої війни: «Я буду чекати, я буду чекати день і ніч, я завжди чекатиму твого повернення...» (рис. 43) [48].

У листопаді 2022 року Україну імовірно відвідав анонімний англійський андеграундний художник Бенксі. Митець вже багато років творить під псевдонімом, і ніхто не знає його справжнього імені та вигляду. Серед найпоширеніших версій – під ім'ям Бенксі приховується один із засновників та учасників групи Massive Attack Роберт Дель Ная. Він малює свої твори в багатьох містах світу і відомий своїми містифікаціями. Митець підтвердив автентичність своїх творів у Києві, Бородянці, Гостомелі, Горенці та Ірпені, які найбільше постраждали від російських бомбардувань на початку російського вторгнення в Україну.

У Києві біля бетонних блоків біля Майдану Незалежності він намалював двох дітей, котрі гойдаються на протитанковому їжаку, як на гойдалках, а також використав зображення пеніса, який хтось менш талановитий залишив на стіні історичної будівлі в центрі Києва та домалював до нього броньовану вантажівку з російською Z та солдатами збройних сил РФ. (рис. 44).

Бенксі виклав в інстаграмі фото картини, на якій гімнастка робить стійку на руках серед уламків, і поставив геотег Бородянки. За припущеннями, це може бути відсилання до 11-річної гімнастки Катерини Дяченко, мешканки Маріуполя, яка загинула в березні під завалами будинку, що обстріляли росіяни [21]. Тут же, на стіні зруйнованого будинку, він намалював хлопчика, який кидає на мат чоловіка в кімоно з чорним паском, котрий нагадує Путіна, прийомом дзюдо. Третій витвір мистецтва, який, ймовірно, намалював Бенксі, показує гімнастку у шийному бандажі, що виступає зі стрічкою над дірою на стіні будівлі в Ірпеню.

У Гостомелі на стіні частково згорілого будинку Бенксі зобразив людину в халаті у протигазі та з вогнегасником. Це найвідоміший графіті художника. Його твори присвячуються гострим соціальним темам і незмінно привертають увагу.

У Горенці, на стіні зруйнованого будинку, на малюнку зображений чоловік з бородою, що приймає ванну (рис. 45) [46].

Героїчне протистояння українців московітській агресії сколихнув світову спільноту. На знак підтримки стікаючої кров'ю України, у світових столицях та містах на стінах будинків появились мурали в стилі стріт-арту. На них зображені жахливі будні безжальної війни та віри в обов'язкову перемогу світла над тьмою. Цим самим світові митці постулюють всім, що це не лише війна українців, а глобальна проблема яку потрібно вирішувати всім гуртом.

У Берліні на стіні будинку у районі Веддінг з'явився мурал «Відсутній» (Absent). Його створили вуличні художники Innerfields на честь українців, які постраждали внаслідок війни, розв'язаної Росією проти України. Його створили ті ж художники Innerfields, які в 2016 році в українській столиці, намалювали мурал «Присутній» й присвятили його анексії Криму [92].

24 березня у самому центрі Парижа біля центру сучасного мистецтва Помпиду з'явився мурал на честь України та завзятої боротьби українців за власну свободу й незалежність. Автор муралу з написом *Vive la résistance ukrainienne!* – український художник Микита Кравцов, який мешкає в Парижі. В основі – відома картина Ежена Делакруа «Свобода, що веде народ», або «Свобода на барикадах». На муралі Кравцова замість французького триколора «Свобода» тримає прапор України. Цей мурал з'явився символічно саме 24 березня – через місяць після початку повномасштабної війни.

Також у Парижі митець Жульєн Маллан (Seth) створив стінопис під назвою «Україна в дії» (*L'Ukraine en marche*). Зображення з'явилося на стіні приватного будинку на вулиці Бюо в XIII окрузі Парижа. Україну зобразив дівчиною у віночку, яка ступає по ворожих танках. Це зображення, покликане символізувати мужність українців, присвячене його другу Олегові, який залишився в українській столиці.

Один із найпромовистіших і метафоричних муралів на підтримку України й засудження агресії країни-окупанта створили у французькому Ліоні. На стінописі – закривавлений Путін, який відгриз голову голубу миру.

У чеській Празі у березні 2022 року відкрили символічний мурал, авторства знаного чеського стритарт-митця Chemis. На ньому – українська дівчинка

намагається зберегти світ, представлений у вигляді героїв мультфільмів. Автор заклад символічний зміст в іграшки. Серед них: Мікі Маус (США); Кріт (Чехія); Мумі-троль (Фінляндія); Обелікс (Франція); Болек і Лолек (Польща); пес Бітцер (Великобританія); бджілка Мая (Німеччина). У такий спосіб художник наче каже: Україна сьогодні захищає від російської орди весь цивілізований світ.

Зворушливий мурал прикрасив стіну одного з будинків литовського Вільнюса. На підтримку України художник зобразив воїна ЗСУ, який ніжно цілує дівчину. Зображення розмите, крізь нього проступають обриси українського Тризуба.

У польському місті Гданськ художник Пьотр Яворський (Tuse) у своїй роботі помістив Володимира Путіна поміж диктаторами Гітлером і Сталінім. Мурал Тусе є частиною більшого проекту «Солідарність з Україною».

У Познані в образі лорда Волдеморта (уособлення зла з мегапопулярної саги про Гаррі Поттера) зобразив рашистського керманіча Kawuart. На графіті додано гештег #nowar – «ні війні» (рис. 46).

Митець Азіз Аль-Асмар намалював мурал на руїнах будинку, зруйнованого російськими бомбардуваннями в Сирії, на знак солідарності з українським народом. Він переконаний, що звідки б хто з нас не був, усі люди заслуговують жити в безпеці та без війни.

Мурал «Дитина війни» вуличного художника, відомого як Ніjack, у Лос-Анджелесі (Каліфорнія, США). Коли дорослі ведуть війну, страждають діти. Ця війна в Європі спричинила кризу біженців. Майже 10 мільйонів людей вимушені тікати від бомб Путіна.

Художники Джуліано Тріндаде та Корі Метті з Valence Projects з Лос-Анджелеса створили стінопис «Україні з любов'ю», де зображено символ надії, коли голуби забирають владу Путіна. На цій фресці є QR-код, який відправляє до створеного Національним банком України фонду підтримки української армії.

У Барселоні художник TVBOY створив мурал, на якому зображена дівчинка, що домальовує у букві О слова NOPE (з англ. надія) символ, розроблений для британського руху за ядерне роззброєння у 1958 році, відомий як «Знак миру». У

Софії (Болгарія) є зображення президента Росії Володимира Путіна із власним трупом в руках. Робота Станіслава Біловського. У Бухаресті (Румунія) біля посольства Росії розташований досить цікавий мурал із зображенням Путіна.

До підтримки українців у боротьбі проти московітів долучилися й інші відомі художники: Harry Greb (Рим, Італія), John D'oh (Клівдон, Великобританія), itsmahyar (Канада), Ciarán Dunlevy з Ірландії, WOSKerski (Лондон, Великобританія), MyDogSighs (Кардіффі, столиця Уельсу), GoodHombre (Санта-Моніка, США), Bandit (Лос-Анджелес, США) (рис. 47) [57].

Отже, як видно образотворче мистецтво – це один із видів духовної зброї. Зброї для психологічного захисту. Своєю творчістю мистці не лише знайомлять світ із здобутками сучасного українського мистецтва, а й в умовах кровопролитної агресії Росії проти України привертають увагу світової спільноти до нашої країни та її проблем, чим наближають нашу перемогу над зловісним ворогом.

РОЗВИТОК СКУЛЬПТУРНИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Після проголошення незалежності вітчизняне мистецтво скульптури, як і образотворче мистецтво прагне позбавитися приписів епохи «соцреалізму», як, проте, наклала на нього досить важкий відбиток. На сьогодні скульптори в своїх творах поки не змогли відійти повністю від консерватизму та традиціоналізму. Однак молоде покоління знаходиться в активному пошуку нових форм та стилів вираження сучасної моделі в скульптурі.

3.1. Монументальна скульптура

Загальний відхід від мистецьких принципів радянського періоду і пошуків шляхів піднесення вітчизняної скульптури до рівня світових стандартів все ж залишив на практиці ідею масштабних монументальних пам'ятників на високих постаментах в дусі «соцреалізму».

Класичні зразки монументальної скульптури, які представлені на теренах України у своїй більшості є фігуративними скульптурними образами, що покликані увіковічити певних осіб та знакових подій, спрямованих на збереження історичної та культурної пам'яті українського народу.

Протягом 1990-х та частково 2000-х років в нашій державі, в більшості своїй в традиціях соціалістичного монументалізму, зводилися пам'ятники, які б мали сприяти утвердженню національної ідентичності через історичну пам'ять.

Монументалізм радянського стилю укорінив у свідомості громадян певні канони фігуративного зображення. Так, комуністичних вождів завжди зображували крокуючою в задумі постаттю, яка, очевидно, весь час думає про потреби простих людей, у той же час представників культури зображували в позі сидячи на лавці чи кріслі, героїв соціалістичної революції та другої світової війни в експресію поз, причому, часто на конях. Значною мірою ці пози

трансформувалися в сучасній Україні й стали на службу українського вільного народу [15, с. 76].

На початку нового тисячоліття все очевиднішими стають спроби відійти від постулатів естетики соцреалізму. На противагу монументальним пам'ятникам, що височіють на великих постаментах постають камерні скульптури, що вже наслідують кращі зразки західного мистецтва public art («публічного мистецтва»). Наприклад, високий постамент під впливом європейських тенденцій, замінює концепція «інтеграційної моделі» тобто взаємодії місця розташування і скульптури. Фігура відмовляється від п'єдесталу, через що ніби наближається до людини. Таким чином навколо об'єкту формується певний камерний простір, що спонукає глядача, певною мірою до спілкування з витвором мистецтва. Для таких мистецьких об'єктів характерною є відсутність монументалізму і певний зображальний демократизм. Такі твори вже не поміщаються в стандарти монументалізму, а й інколи протиставлені йому [21, с. 101].

З початком незалежності серед скульпторів виникає бажання швидко замінити старі комуністичні символи на Українські. Це так звана «пам'ятникоманія». Але за швидкістю і кількістю встановлення новостворених пам'ятників криється інша крайність – втрата художньої цінності. Наприклад, «ансамбль» Майдану Незалежності у Києві. Через свою еkleктичність він зайняв свою нішу у топ-10 найгірших пам'ятників України часів незалежності. У головній колоні Майдану, яку увінчує постать жінки (Берегині) з калиною гілкою в руках, воєдино еkleктично поєднали риси українського бароко зі значними елементами неокласицизму та етнографізму (рис. 48: 1).

Літом 2012 року тернополянам представили пам'ятник незалежності України (рис. 48: 3), роботи скульптора Івана Сонсядло. Цей пам'ятник постав у вигляді молодої жінки – символу України. Її підняті вгору руки поступово трансформуються в крила лелеки, що завжди в українському фольклорі був символом свободи. Сам птах виконаний у формі тризуба. Принципово наглядним є те, що пам'ятник зводили методом народної будови. Подібні пам'ятники зведені в ряді міст України (Гусятин 2001, Харків 2012. У Кропивницькому

також методом народної будови, у 2004 році спорудили унікальний пам'ятник Ангелу-охоронцю України, який містяни вважають одним із семи чудес міста [60, с. 125].

На зламі тисячоліть швидких темпів набув процес відродження історичної пам'яті народу, забутих імен, які відіграли важливу історичну роль в історії України. Тому повсюдно в державі почали споруджуватися монументи присвячені важливим подіям вітчизняної історії та її прославленим постатям, однак, часто це вирішувалося за постулатами соцреалістичної естетики [59, с. 36].

Так, протягом всього часу існування незалежної України по всій її території зводяться пам'ятники генію українського народу Тарасові Шевченку (рис. 49). Правда досить часто вони виготовлялись за шаблоном, що принижувало сам образ Шевченка. На сьогодні у світі спорудили 1384 пам'ятники Кобзареві, з яких 1256 – в Україні та 128 у 35 країнах світу. Це найбільша на тепер кількість пам'ятників, зведених на честь діяча культури в світі. Цей факт називають «монументальною шевченкіаною». Більшість сучасних монументів присвячених Т. Шевченкові відтворюють славетного Кобзаря в молоді роки його життя.

Пам'ятники Т.Шевченку, як уже зазначалося, відкриті в ряді міст Старого і Нового світу: Варшаві (Польща, 1991, 2002) Гавані (Куба, 1999), Загребі (Хорватія, 2015), Уніао-да-Віторія (Бразилія, 2015), Ризі (Латвія, 2015), Лісабоні (Португалія, 2019), Флоренції (Італія, 2021) (рис. 50).

З початком незалежності України скульптори активно своїми творами відроджують історичну пам'ять українців, створюючи пам'ятники, які вшановують борців за національну самобутність і державність України. Знаковими в цьому відношенні є монументи в Черкасах (2016), Ковелі (2016), Ніжині (2019), Долині (2002), Києві (парк «Володимирська гірка» 2020) тощо (рис. 51).

Активно пропагуються в українському суспільстві історичні постаті, які виступають гордістю нації та відіграли значну роль у державотворенні. Українці вшановують святу рівноапостольну княгиню Ольгу (Київ, Коростень, і ін.), Великого київського князя Ярослава Мудрого (Київ, Біла Церква і ін.) Україна подарувала Франції скульптуру дружини французького короля Генріха I київської

княжни Анни Ярославни, яку обожають французи. Цей пам'ятник відкрили влітку 2005 р. у м. Санліс, а в 2017 році його копію у Києві. В столиці України 2016 року звели є ще один пам'ятник княжні-дитині. Спільно із французькою стороною був розроблений проект «Шлях Королеви», який мав би відродити подорож майбутньої францкзької королеви від стольного града Києва до Парижа. В його рамках відкрили пам'ятники Анні в Тулузі (Франція), Арлоні (Бельгія), Кракові (Польща). В планах звести в Чехії, Австрії та Німеччині. Про міжнародне визнання нашої землячки може свідчити пам'ятник Анні в Джакарті (Індонезія). У ряді міст України (Коростень, Кривий Ріг і ін.) та в країнах ближнього і далекого зарубіжжя (Лондон (Англія), Гданськ (Польща), Рим (Італія) зведені пам'ятники – хрестителю всея Русі – Святому Володимирі Великому. Не оминули увагою й постать Святослава Хороброго (Київ, Маріуполь, Запоріжжя) (рис. 52) [64, с. 98].

Шанують кияни своїх легендарних засновників міста. Наприклад, на Майдані Незалежності в Києві можна побачити скульптурну групу, що є втіленням чотирьох стихій природи які визначають характер українців: Кий – оборонець і Вогонь, Щек – плугатар і Земля, Хорив – справний мисливець і Вітер, Либідь – мати всього українського народу і Вода (рис. 53).

Інша скульптурна група «Малюки, що пускають кораблики» з 2017 році розташовується на Поштовій площі. Тут постають постаті трьох малюків, майбутніх легендарних братів-засновників Києва – Кия, Щека і Хорива. Поруч знаходиться лавка з сидячою постаттю маленької Либеді, сестри засновників міста.

Московіти, позбавлені власної ідентичності та історичної пам'яті весь час прагнуть присвоїти славу Київської держави і на своїх болотах встановлюють монументи київським князям: Свята княгиня Ольга (Москва, Псков), Ярослав Мудрий (Ярославль), Володимирі Великому (Москва, Смоленськ) тощо.

На Західній Україні на землях колишнього Галицько-Волинського королівства, що перейняло після знищення монголами Києва управління державою, вшановують його правителів: Данила Галицького (Львів, Володимир-Волинський, Галич тощо), великого будівничого Ярослава Осмомисла (Володимир-Волинський), Володимира Васильковича (Кам'янець-Подільський), Василька

Ростиславича (Теребовль). У Володимирі-Волинському є скульптурна композиція на який зображено в юнацькому віці княжичів Данила й Василька (рис. 54) [84, с.21].

Викою популярністю серед скульпторів користуються пам'ятники, що відтворюють легендарних захисників Батьківщини – козаків та їх гетьманів. Вони, останнім часом, зведені в багатьох містах української держави. Більшість монументів Богдану Хмельницькому було зведено ще за часів СРСР, тому в наш час відкрили лише кілька нових пам'ятників в окремих містах України (Черкаси, Кропивницький, Хмельницький і ін.).

Досить поширеними у Східній та Центральній Україні є монументи славетним вожакам козаків, а саме славному гетьману Петру Сагайдачному (Київ, Хотин, Харків); козацькому полководцю Івану Сірку (Харків, Дніпро, Каховка); козацькому ватажку Северину Наливайці (Гусятин); кошовому отаману Івану Підкові (Канів); останньому кошовому отаману Запорізької Січі Петру Калнишевському (Пустовійтівка та Недригайлів на Сумщині); гетьману Війська Запорозького Івану Мазепі (Полтава, Коломак); шляхтичу, автору рецепту віденської кави Юрію Кульчицькому (Кульчиці, Львів); керівникам гайдамацького руху Максиму Залізняку та Івану Гонті (Умань); останньому кошовому отаману Задунайської Січі Йосипу Гладкому (Запоріжжя); українському політичному, державному і військовому діячу Пилипу Орлику (Київ) (рис. 55).

Відвагою козаки відзначилися не лише в Україні а й за кордоном, оскільки приклали руку й до європейських воєн. В столиці Австрії Відні встановлені два монументи «Українським козакам, що брали участь у визволенні Відня» й «Українським козакам захисникам Відня». Поважають в Європі й автора першої конституції Пилипа Орлика, свідченням чому є присвячений йому монумент у шведському місті Крістіанстад. У Молдові в м. Бендери звели монумент Конституції. У французькому Дюнкерку на відзнаку козаків та кошового отамана Запорозької Січі Івана Сірка, що визволяли місто під час лихоліття Тридцятилітньої війни, встановили меморіальну дошку (рис. 56).

Так само, як і в образотворчому мистецтві у скульптурі досить затребуваним є образ козака Мамає. Монументи йому відкриті в ряді міст України: Київ (2001), Запоріжжя (2009), Кам'янське (2010) і ін. (рис. 57).

Вершиною скульптурного мистецтва є кінні монументи з вершниками або без них. Наприклад, у м. Жовті Води височіє велична споруда «Героям визвольної війни українського народу 1648-1954 років», де зображені на конях Б. Хмельницький, І. Богун та М. Кривоніс. Досить цікавою є скульптурна композиція на честь командувача Чорноморською козацькою флотилією Антона Головатого, розташована в Одесі. Можна відзначити кінні пам'ятники гетьману Петру Сагайдачному (Київ), козаку Рогу – легендарному засновнику Кривого Рогу, очільнику Звягельського козацького полку полковнику Михайлові Тиші у Новограді Волинському тощо (рис. 58).

В сучасній Україні вшановують й державних та політичних діячів, що виборювали право нашої держави на незалежність протягом всього минулого століття. Першим у цьому списку стоять пам'ятники, що увіковічують першого президента України, відомого науковця Михайла Грушевського. Всього по Україні налічується більше 15 пам'ятників і меморіальних дощок. Ватро відзначити, що такі меморіали відкриті й в інших європейських містах (Відень, Прага, Варшава, Холм, Тбілісі, Казань) (рис. 59) [42, с. 78].

До цієї плеяди державників можна віднести монументи першому керівнику українського уряду Володимиру Винниченку (Кропивницький) (рис. 59: 2), президенту Карпатської України Августину Волошину (Ужгород) (рис. 60), командувачу Револьюційної повстанської армії України Нестору Махну (Гуляйполе, Нікополь, Старобільськ), голові Директорії УНР Симону Петлюрі (Вінниця, Тернопіль), героям ЗУНР та УГА (Львів) і ін. (рис. 61).

Відроджують національну пам'ять монументи героям визвольних змагань проти радянської тиранії під час Другої світової війни. Найбільше в Україні (44 пам'ятники) відкрито національному герою Степанові Бандері. Правда це стосується лише чотирьох областей Івано-Франківської, Львівської, Рівненської та Тернопільської (рис. 62).

Аналогічно на заході України віддають пошану генерал-хорунжому, провіднику ОУН Роману Шухевичу. На сьогодні відомо більше десяти монументів. Найвеличнішим вважається монумент в с. Тишківці на Прикарпатті.

Скульптурну композицію засновникам Української Головної Визвольної Ради (так званий тимчасовий парламент, що мав керувати національно-визвольною боротьбою українців про радянського режиму) відкрито в с. Сприня на Львівщині (рис. 62: 3) [60, с. 133].

На подвір'ї колишньої катівні НКВС у Рівному спорудили монумент Головному командирі УПА Климу Савуру (рис. 63).

Серед плеяди державотворців сучасної України найбільше вшановують очільника національно-визвольного руху В'ячеслава Чорновола (Золочів, Миколаїв на львівщині, Львів, Київ, Івано-Франківськ (рис. 64).

Не забули співвітчизники й про борця за демократичність та відкритість журналістики й свободи слова Г. Гонгадзе (Київ) (рис. 65).

В Україні добре пам'ятають події так званої «постколоніальної революції» (Євромайдан), які підняли до невиданих висот рівень національного самоусвідомлення, розуміння власної гідності та відхід від поняття меншовартості українців. Країною шириться практика зведення монументів адресованих жертвам переслідувань, екстермінації, катастроф. Автори з цих споруд у більшості своїй відійшли від принципів монументалізму і запропонували нову концепцію «конрмонумента», який, виходячи зі світового досвіду, не мав би давити на пересічних громадян хвилею негативу, а повинен налаштовувати на роздуми та самоспийняття.

Кровоточить й до тепер рана українського народу від страшних голодоморів влаштованих в Україні московітською радянською владою. В пам'ять про це у Києві звели Меморіал жертв Голодомору (рис. 66).

Представники української діаспори ще задовго до здобуття незалежності Україною відкривали монументи жертвам голодомору в нашій державі. Серд них можна відзначити пам'ятник у м. Саут-Баунд-Брук (США), зведений за підтримки Патріарха Мстислава. У містах світу, де компактно

проживають представники української діаспори відкрито більше як 20 пам'ятних знаків (рис. 67). Наприклад, вони є в Чикаго, Парма, Вашингтоні (США), Аделаїді (Австралія), Калгарі (Канада), Мюнхені (Німеччина), Курітіба (Бразилія), Сегеда (Угорщина) тощо.

Не забувають українці й про репресії та жертви сталінського режиму в Україні в 1930-х–1940-х роках. Повсюдно в містах і селах України встановлюють монументи на вшанування пам'яті про ці криваві події, зокрема: меморіал Жертвам Голокосту (рис. 68). «Жертвам комуністичних злочинів» та «Жертвам політичних репресій». Всі у Львові.

Також на місцях масових розстрілів мирного населення загонами НКВС і нацистів відкриті меморіальні комплекси. Серед них вирізняються Биківнянський та «Дітям, розстріляним у Бабиному Яру» (Київ) (рис. 69: 1), «Тюрма на Лонцького», пам'ятник загиблим польським професорам (Львів) (рис. 70), «Дорога смерті Рівне-Сосонки» (Рівне), «Дробницький Яр» (Харків) (рис. 69: 4).

На безглуздій війні в Афганістані поклали 3 тисячі синів України. Це ще одна кровоточива рана в історії українського народу (рис. 71). Практично у всіх населених пунктах споруджені пам'ятники та меморіали, що вшановують пам'ять героїв. Серед них можна виокремити пам'ятник в Хмельницькому.

Варто згадати, ще про одну трагедію українського народу, а саме операцію «Вісла», через яку маже 150 тисяч етнічних українців з Польщі радянський тоталітарний режим розселив по Західній Україні, щоб через асиміляцію знищити як національну спільноту (рис. 72). В ряді західноукраїнських міст відкриті пам'ятники жертвам сталінського геноциду. Серед них виділяються монументи в Бережанах на Тернопільщині, Самборі на Львівщині, Рівному і ін. Більшість із них виконана в символічно-алегоричному стилі.

Ще однією важкою сторінкою в історії свободолубивих українців є дворічний період 1939–1941 років, коли московіти-«визволителі» відправили до Сибіру, та сходу Росії майже 20 % кращих синів і дочок України. Тому в

Казахстані нащадки репресованих спорудили монумент в шану депортованих українців. Так само від рук сталінських людоджерів постраждали й представники інших народів, що жили на теренах України. Найбільше це торкнулося кримських татар. Тому в Криму поставили пам'ятники, які нагадують місцевому населенню про ті страшні жертви депортації. Вони є в Євпаторії, Сімферополі, Судаку, Ялті, Севастополі та планується звести в столиці України – Києві (рис. 73).

Однак, з появою в Криму «визволителів» тут масовою почали нищити історичну пам'ять татарського народу. Так, на плато Чатир-Даг повністю зруйнували пам'ятний знак, а у Сімферополі пам'ятник залили фіолетовою фарбою і поверх нанесли свастику.

Не забуває український народ і його митці про трагедію в Чорнобилі. Майже в усіх обласних і районних центрах встановлені монументи, що вшановують пам'ять про ліквідаторів, які своїм, фактично, тілом врятували світ (рис. 74) [60, с. 39].

Складні економічні умови в нашій державі призвели до нової хвилі еміграції та заробітчанства. Як свідчить статистика, за межі країни, ще до початку повномасштабної війни з московією, виїхало близько 5 млн громадян. Скульптори відгукнулися на ці важливі в нашій історії події. В результаті в с. Колочава на Закарпатті та Зарваниці на Тернопільщині, з'явилися монументи присвячені заробітчанах (рис. 75).

Як люди з високою громадянською позицією українські скульптори відгукнулися на події Революції Гідності. В ряді населених пунктів появилися монументи, що увіковічують пам'ять про героїв Небесної сотні та бійцям антитерористичної операції. Серед них найпізнаванішими є меморіал у Львові (рис. 76), Миколаєві на Львівщині (рис. 77), Хмельницькому, Тернополі й ін.

Вшановують загиблих героїв й українці діаспори. Пам'ятник героям Революції Гідності відкрили в м. Блумінгдейл у США (рис. 78).

З початком окупації московітами Донбасу і антитерористичною операцією з боку України на наших землях почали з'являтися пам'ятники, що

вшановують загиблих героїв АТО. Наприклад, у Києві біля головного офісу СБУ встановили монумент «Козак переможець» (рис. 79). У Харкові з 2019 року височіє пам'ятник захисникам України, де в центрі композиції на кубі висічений напис «Герої не вмирають». Ця геометрична фігура з відсутньою її частиною символізує Україну, що втратила частину власних територій. У Кривому Розі вшанували мінометника-кіборга Євгена Абросимова (псевдо Абрикос) та 49 українських десантників, що загинули на борту літака Іл-76, збитого сепаратистами під Луганськом. Пам'ятники воїнам-героям споруджені по всій Україні [17].

3.2. Жанрова скульптура

Комерціалізація культури торкнулася й жанрової скульптури. Сьогодні модним стало зведення у скверах та парках міст скульптур присвячених літературним героям, персонажам місцевого фольклору, представникам професій, постатей, що відіграли певну роль у місцевій історії, алегоричні образи тощо. Це значною мірою нівелює мистецьку якість і цінність скульптурного предмету. Більшість із них, завдяки тому, що обросли значною кількістю міфів, чудодійних прикмет, стали частиною туристичного інтер'єру населеного пункту, його візитівкою. Такі скульптури вважаються складовою частиною масової культури.

Останніми роками в Україні зведено значну кількість жанрових скульптур, які можна поділити на пам'ятники окремим персоналіям (видатним фігурам, персонажам місцевого фольклору, літературним й кіногероям), символічно-езопівські скульптури; саркастично-побутові образи, а також суто комерційні проекти.

Найбільше скульптур присвячених видатним українським та закордонним виразниками культури представлено в харківському «Саду скульптур», «Саду України» в МАУП (Київ), «Саду мініатюрних скульптур» у дворі Одеського літературного музею [49, с. 199].

Досить популярною в Україні є постать українського філософа-містика, богослова, поета Григорія Сковороди. Пам'ятники йому відкриті в Києві, Харкові,

Переяславі (рис. 80: 1). На Чернігівщині й Сумщині є монументи, що зображають українського письменника, перекладача Пантелеймона Куліша. На Західній Україні вшановують пам'ять земляка, великого каменяра Івана Франка (Збараж, Тернопіль, Івано-Франківськ, Нагуєвичі тощо. Його монументи є й на інших територіях, як України (Одеса, Київ) так і за кордоном (Відень, Ліпик).

Дочкою Прометея називають в Україні Лесю Українку. Її вшановують по всій Україні. Монументи поетесі відкриті не лише в нас (Ковель, Стрий, Київ, Дніпро і ін.), а й за кордоном (Москва, Телаві).

В населених пунктах України присутні пам'ятники й іншим класикам української літератури зламу XIX–XX ст.: Павлу Грабовському, Петру Гулак-Артемовському, Григорію Квітці-Основ'яненку та Максимілану Волошину (Харків), Юрію Федьковичу (Путила на Буковині), Василю Стефанику (Івано-Франківськ), Олегу Ольжичу (Житомир), Богдану Лепкому (Бережани, Тернопіль).

Не забувають вшановувати й письменників й поетів XX століття. Серед них виділяються пам'ятники Максиму Рильському, Олесю Гончару, Олені Телізі (Київ), Андрію Малишку (Обухів, Дарниця), Василю Симоненку (Черкаси), Степану П'ушику (Івано-Франківськ), Костянтину Шишку (Луцьк), Любові Забашті (Прилуки). Іллі Ільфа та Євгенію Петрову, (Одеса) (рис. 81).

За внесок у скарбницю світової культури шанують в Україні й іноземних літераторів. У ряді населених пунктів відкриті монументи російській поетесі українського походження Анні Ахматовій (Харків), письменнику українського походження Михайлу Булгакову (Київ, Харків), поету українського походження Михайлу Матусовському (Луганськ), польському поету українського походження Юліушу Словацькому (Київ), поету з азербайджана Самеду Вургуну (Київ), єврейському письменнику, драматургу, родом з України Шолом-Алейхему (Київ), поету з білорусі Володимиру Короткевичу (Київ), австрійському письменнику, родом зі Львова Леопольду рітер фон Захер-Мазоху (Львів) і ін. (рис. 82) [73, с. 125].

В деяких містах зведені пам'ятники, що вшановують корифеїв образотворчого мистецтва (рис. 83). Це монументи художниці-примітивістці Марії Приймаченко

(Київ), засновнику кубізму Пабло Пікассо, художнику-примітивісту Никифору Дровняку (Львів), Шевченку-художнику (Прилуки), художнику-дисиденту Опанасу Заливасі (Івано-Франківськ), Георгію Косміаді (Рівне), засновникам школи живопису на Закарпатті Йосипу Бокшаю та Адальберту Ерделі (Ужгород), автору «Чорного квадрату» Казимиру Малевичу (Конотоп), основоположникам мистецького напрямку «бойчукізм», братам Михайлу та Тимофію Бойчукам (Романівка на Тернопільщині) і багатьом іншим.

Осібно у цьому списку стоїть камерний пам'ятник Івану Трушу (Львів), виконаний в стилі новітньої європейської міської скульптури ХХ ст., яка прагне до гармонійного поєднання з міським ландшафтом. Це, фактично, перший монумент європейського типу на теренах України, що засвідчує нам нові стандарти, що застосовуються до вирішення скульптурного об'єкта у урбаністичному просторі.

Скульптурними образами відзначені також представники музичного мистецтва (рис. 84). Серед них можна відзначити авторів гімну незалежної України о. Михайлові Вербицькому (Львів), автору всесвітньо визнаного «Щедрика» Миколі Леонтовичу (Покровськ), Дмитру Бортнянському та Максиму Березовському (Глухів), Володимирі Івасюку (Кіцмань на Буковині, Львів), Миколі Мозговому, авангардний барельєф Ігорю Стравінському (Київ), композитору Генріху Нейгаузу (Кропивницький). Своєрідним є пам'ятник, зведений за сприяння Генерального консульства Угорщини та місцян, композитору, піаністу та диригенту Ференцу Лісту (Чернівці). Пам'ятник виглядає як піаніно поставлене вертикально. Якщо доторкнутись до його клавіш, починає лунає мелодія композитора – «Угорська рапсодія № 2». Зверху на роялі розташована невелика фігура Ліста.

Завжди українці любили співати, тому й вшановують тих виконавців, що збагатили скарбницю світової музичної культури (рис. 85). Серед них пем'ятники: актору та співаку Олександрі Вертинському в артистичному образі П'єро, Івану Козловському, українському солов'ю Анатолію Солов'яненку (Київ), оперній примадонні Соломії Крушельницькій (Тернопіль), Леоніду Утьосову (Одеса), Клавдії Шульженко та композитору Ісаку Дунаєвському, співаку Марку Бернесу (Харків), співаку-баритону Юрію Богатикову (Сімферополь). Серед новітніх

виконавців виділяється монумент присвячений лідеру гурту «Скрябін» Андрієві Кузьменку (Луцьк).

Вшановують в Україні і акторів театру й кіно (рис. 86). Цікавими у фігуративному вирішенні є монумент режисеру й теоретику сценічного мистецтва Лесю Курбасу (Київ). Подібний відкритий у Харкові. У ролі Швейка зображений режисер, актор, засновник театру ім. І. Франка у Києві Гнат Юра. Гіперреалістичною об'єктивністю зображення відзначається пам'ятник всенародного улюбленця Миколі Яковченку та його улюбленому псу – таксі Фан-Фан, встановлений у Києві. У Ніжині відкрили пам'ятник видатній служниці Мельпомени, українській актрисі Марії Заньковецькій [78, с. 155] (рис. 87).

Як зазначалося вище є в Україні й монументи на пошану кіномитців. Так у Новій Каховці встановили пам'ятник засновнику українського «романтичного» кіно – Олександрові Довженку. Планується відкрити монумент кіномитцю і в Києві. На території однойменної кіностудії відкрили пам'ятник великому патріоту, другу українського народу, режисеру Сергію Параджанову. В Одесі є пам'ятник присвячений зірці німого кіно Вірі Холодній. Улюбленицю всіх кіноглядачів на пострадянських просторах Людмилу Гурченко вшанували земляки у Харкові. Тут же, в «Саду скульптур» розташований пам'ятник актору й режисерові Василю Шукшину.

Є ряд монументів присвячених акторам, що зіграли героїв, які стали улюбленими серед кіноглядачів (рис. 88). Такі пам'ятники одержали ранг знакових у масовій культурі й отримали широке визнання серед загалу кінолюбителів. Серед них відзначаються пам'ятники присвячені льотчикам Другої світової війни. Спільним образом крилатих асів став знаменитий «маестро», з культового кінофільму «В бій ідуть одні старики», якого зіграв артист Леонід Биков (Київ).

Загальнорародною любов'ю огорнуті Проня Прокопівна і Свирид Голохвастов – головні герої популярної комедії «За двома зайцями», яких

блискуче зіграли Маргарита Криніцина та Олег Борисов (Київ). Без прив'язки до згаданих акторів подібна скульптурна група встановлена в Черкасах.

На вершині популярності серед кіноглядачів відзначаються герої фільмів «12 стільців» та «Золоте теля», авторства І. Ільфа і Є. Петрова. Найбільше пам'ятників присвячено великому комбінатору Остапу Бендеру, якого неперевершено зіграв Сергій Юрський (Харків, Жмеринка, Мелітополь, Одеса і ін.). Інколи в парі з комбінатором можна зустріти «гіганта думки» Кісу Вороб'янінова, якого найкраще серед усіх акторів зіграв Сергій Філіпов (Одеса). У Харкові є два пам'ятники, що зображують «гіганта думки». Прототипом для одного обрали Анатолія Папанова, а для іншого – Сергія Філіпова. Тут же розташований ще один пам'ятник персонажу всесвітньовідомої кінокомедії – отцю Федору, якого чудово зіграв актор Михайло Пуговкін. Ще один пам'ятник, який тішить харківчан та туристів – пам'ятник Елочці Людоїдці, яку вдало зіграла Олена Шаніна.

Фільм «Золоте теля» І. Ільфа і Є. Петрова не менше за попередній прославило авторів та акторів, що зіграли в ньому. Так Зіновій Гердт став прототипом персонажа «людини без паспорта», «великого сліпого» – Михайла Самуельовича Паніковського (Київ). У Бердянську є скульптурна група «дітей капітана Шмідта» – Остапа Бендера і Шури Балаганова.

Серед кіноглядачів 1980-х років значною популярністю користувалися герої п'ятисерійного телевізійного фільму «Місце зустрічі змінити не можна» Гліб Жеглов та Володимир Шарапов. Цих екранних героїв блискавично зіграли Володимири Висоцький та Конкін (Київ). Монумент Жеглову у виконанні В. Висоцького спорудили в Маріуполі.

Припали до душі кіноглядачам герої фільму «Біле сонце пустелі» (режисер Володимир Мотиль). Серед них червоноармієць товариш Сухов, якого зобразив на екрані Анатолій Кузнецов (Донецьк), митник Верещагін у виконанні Павла Луспекаєва вихідця з Луганська (Луганськ).

Популярними об'єктами серед туристів є монументи літературним героям (рис. 89). Чимало є пам'ятників бравому солдату Швейку літературному герою Я.

Гашека. Вони відкриті у Донецьку, Львові, Луцьку). У Києві з 2012 року на широкий огляд виставлений сад із п'єс Івана Нечуя-Левицького та Михайла Старицького. В Одесі І. Ільфу і Є. Петрову присвячений монумент «12 крісло». На Черкащині є пам'ятник літературній героїні повісті Івана Нечуя-Левицького «Микола Джеря» – Нимидорі. Мавку та Лукаша літературних героїв драми-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня» увіковічили в Новоград-Волинському. Їм же встановлений монумент у Трускавці. У Полтаві звели пам'ятник легендарній народній співачці та поетесі часів Визвольної війни українського народу 1648–1654 років Марусі Чурай. У Миргороді в урочищі «Миргородська калабаня» розташована алея героїв творів Миколи Гоголя. Тут можна зустріти і Вакулу зі своєю нареченою Оксаною, якій закоханий підносить царські черевички, і Івана Никифоровича і Івана Михайловича, які про щось розмірковують біля калюжі, товстезну свиню, що «миється» в міській калюжі, Карася і Пацюка, що пожирає вареники і інших гоголівських персонажів.

Серед інших літературних героїв неабиякою популярністю користується серед книгоманів мандрівник та винятковий вигадник барон Мюнхгаузен із книги Рудольфа Еріха Распе «Пригоди барона Мюнхгаузена» (Одеса, Кременчук). У скульптурі увіковічені й інші літературні герої: людина-невидимка Герберта Уеллса в м. Тернопіль, Тарас Бульба Миколи Гоголя (Запоріжжя, с. Келеберда, Полтавщина), Іхтіандр з повісті «Людина-амфібія» Олександра Беляєва, у м. Євпаторія. В Одесі є монумент головному персонажу анекдотів Рабиновичу, і Кості-моряку з шаландою повної кефалі.

Прославляють Україну на світовому рівні й наші спортсмени (рис. 90).. Тому й вшановують їх встановлюючи пам'ятники в різних куточках країни. Це монумент на честь першого футбольного матчу в історії України, що відбувся у Львові більше як 110 років тому, знаковому для нашого спорту тренеру Валерію Лобановському (Київ), легендарному важкоатлету Леоніду Жаботинському (Запоріжжя), славетному легкоатлету зі стрибків у висоту з жердиною, що неодноразово прославляв український спорт на світовому рівні й Олімпійських іграх, встановивши рекорди, які тривалий час не могли перекрити, Сергію Бубці

(Донецьк), всесвітньовідомим боксерам братам Кличкам (Коростишів на Житомирщині).

Неабиякі успіхи в світі мають й українські науковці (рис. 91). Найбільше монументів їм споруджено на Алеї видатних учених і конструкторів КП. Серед них монументи: одному з перших відомих науковців європейського рівня Юрію Дрогобичу (Котермаку) (Дрогобич), засновнику практичної космонавтики Сергію Корольову, математику, академіку Михайлові Кравчуку, конструктору першої в Європі ЕВМ академіку Сергію Лебедєву, хімікові Дмитрові Менделєєву, основоположнику школи зварювання Євгену Патону, конструктору перших гелікоптерів Ігорю Сікорському, конструктору авіадвигунів, академіку Олександрі Мікуліну, вченому-механіку, академіку Степану Тимошенку. Серед імен видатних учених втілених у камені й бронзі також можна зустріти архітектора Владислава Городецького, винахідника Х-променів Івана Пулюя (Івано-Франківськ, Гримайлів на Тернопільщині), хіміка, епідеміолога академіка Івана Горбачевського і багато багато інших.

У Латинській Америці віддали належне Юрію Кнорозову, який зумів розгадати писемність майя (Канкун, Меріда (Мексика)).

Нарешті у 2020 році влада спромоглася у Києві встановити на могилі героя України, першого вітчизняного космонавта Леоніда Каденюка (рис. 92).

Важливим феноменом української сучасної скульптури, як і в цілому європейського мистецтва є відхід від тоталітарної гігантоманії, що прославляла вождів та створення монументів пересічній особі, яку, як правило, «не помічають». Насамперед це монументи найріднішим людям – нашим матерям (рис. 93). Першому монументу в Україні прообразом стала жителька села Старе на Київщині Єфросинія Бойко, яка тут, на перехресті доріг, зустрічала з війни своїх дітей, пережила розруху, сама збудувала хату і зберегла свій рід. Матерям встановлені пам'ятники в с. Чапаєвка на Черкащині, Хмільнику, Коростишеві, Донецьку і ін. У селі Моринці відкрили монумент матері Великого Кобзаря. Відомі також монументи матері-вдові, матері і дитині (Київ), жіноцтву

(Черкаси), усім морячкам (Одеса), вагітним жінкам (Южне на Одещині, Миколаїв, Львів, Маріуполь, Євпаторії тощо).

Поширеною тенденцією у Західній Європі та США є вшанування людей різноманітних професій. Українські скульптори перейняли цей наратив. Тому тепер в Україні можна зустріти пам'ятники слюсарям-сантехнікам, які, за прикладом невеликої скульптури в Братиславі (Словаччина), виглядають із люків (Кременець, дядя Вася в Черкасах, Євпаторія, Горішні Плавні на Полтавщині й ін. Другими за кількістю монументів йдуть пам'ятники сажотрусу – представнику надзвичайно рідкісної на сьогодні професії (Мукачево, присвячений реальній особі, сажотрусу Берталону Товту, Харкові, Львові, Кам'янці-Подільському. Зустрічаються монументи й броварям (Львів), листоноші Федору Фекеті (Перечин на Закарпатті), виноробу (Виноградів на Закарпатті), ливарнику (Луганськ), водолію мінеральної води «Полі-бачі» (Свалява на Закарпатті), газетарю (Кам'янець-Подільський), Цигану-двірнику (Мукачево), ліхтарнику дяді Колі (Ужгород) і ін. (рис. 94). Як видно практика зведення монументів представникам різних професій більше притаманна для Західної України, оскільки тут більше збереглася історична пам'ять по відношенню до інших територій України, які були окуповані совітами ще з 1918 року. Тому ці фігуративні об'єкти в західноукраїнських землях мають чітку прив'язку до конкретного історико-культурного змісту певного міста.

Українці завжди прихилилися перед романтичним почуттям – коханням та супутньою йому вірністю, тому й увіковічують їх в монументах (рис. 95). Вражає своєю історією монумент «Історія кохання», який адресований італійському військовополоненому Луїджі Педутто, і українці Мокрині Юрзук, яку нацисти вивезли на примусові роботи. В таборі для військовополонених в Австрії молоді люди познайомилися в 1943 році, а знову закохані побачилися в Києві лише через 61 рік (2004). У 2017 в італійському місті Кастель-Сан-Лоренцо (батьківщина Луїджі) урочисто відкрили копію київського пам'ятника закоханим [78, с. 87]. Цікавим туристичним об'єктом Львова є пам'ятник місцевим Ромео і Джульєті (Ромуальду і Пелагеї). Як вважає польський історик Бартоломей Зіморевич, події,

описані Шекспіром в знаменитій трагедії, відбулися саме у Львові. Є пам'ятники закоханим у Харкові, «Закохана пара під дощем» (Дрогобич), «Фонтан кохання» (Феодосія), закохана пара (Кам'янське на Дніпропетровщині). Зустрічаються й доволі особливі монументи в різних містах України. Наприклад, закоханим ліхтарям, колобкам, табуреткам, каменям, канатам, лелекам і ін. (рис. 96).

Незвичайні і прекрасні скульптури присвячені студентам (рис. 97) можна зустріти в самих несподіваних місцях. Серед них: територія приватного університету «Крок» (Київ), перед Кропивницьким національним технічним університетом, біля національного університету радіоелектроніки та національного медуніверситету у Харкові. Є монументи та скульптурні групи, що прославляють студентство в Донецьку, випускників у Черкасах, Сумах, Луцьку, а в Тернополі вперше в Україні звели пам'ятник абітурієнту – «Славко на роздоріжжі». У національному авіаційному університеті в Києві є цікавий монумент присвячений студентській шарі.

Інтеграція України в світовий мистецький процес призвела до спорудження монументів «за обміном», або відомим діячам культури зарубіжної країни. Наприклад, в Києві зведені монументи основоположнику туркменської мови та літератури Махтумкулі, політичному діячу Гейдару Алієву, угорському поетові Петефі Шандору, угорському художнику Ігнатію Рошковичу, азербайджанському естрадному співаку Мусліму Магомаєву тощо (рис. 98).

Ці ж процеси зумовили появу монументів в Україні міст-побратимів: стела Сантьяго де Чилі (Київ), «Колиска миру» Чернівці–Солт-Лейк-Сіті (Чернівці), жертвам терористичного акту в Нью-Йорку 11 вересня 2001 року (Київ) (рис. 99).

Винятковим явищем в Україні є міні-пам'ятники (рис. 100). Ці невеликі за розміром скульптурки, що виступають відповіддю на повсякденним міським скульптурам, стали загальновизнаними арт-об'єктами для туристів. Тематичне спрямування таких мініпам'ятників достатньо різнопланове і тяжіє до новітніх європейських художніх течій. Більшість із цих арт-об'єктів пов'язані з регіональними аспектами минувшини того чи іншого міста.

Ужгород, завдяки старанням відомого на Закарпатті туризмознавця, професора Федора Шандор став піонером у встановленні міні-скульптур. На Закарпатті налічується більше сорока міні-скульптур на пошану видатних діячів культури та науки (основоположнику місцевої школи живопису Адальберту Ерделі (с. Загаття), всесвітньовідомому художнику Гаврилі Глюку, та засновнику угорської національної опери Ференцу Еркелю (Ужгород). Зустрічаються тут й міні-скульптури казковим (Миколайчик) та літературним (бравий солдат Швейк) героям, міфічним істотам (Кельт-коваль з молотом в руках), міні-скульптура князя Ференца Ракоці, та захисниці замку Паланок у Мукачеві Ілони Зріні та її коханого Імре Текелі, композитору Белі Бартоку (Виноградів).

Такі мініатюрні пам'ятники так припали до душі містянам та туристам, що така практика поширилася й на інші міста України. Серед них міні-пам'ятники «Еней» (Полтава), «батярики» (Львів), «Луцький кликун» (Луцьк), аптекарю і провізору (Чернівці), бравому вояку Швейку (Одеса), найменший в Україні монумент «Хлопчика-мізинчика» (Гайсин, висотою близько 4 см). У Києві також в межах плану «Шукай» до початку повномасштабної війни з московітами встановили щонайменше 37 міні пам'ятників: «Котлета по-київськи», «Київський каштан», «Київський торт» тощо. З розгортанням Російсько-Української війни в столиці встановили міні-пам'ятник новому герою Привиду Києва (рис. 101).

Достатньо багато в містах і містечках України зустрічається пам'ятників присвячених побутовій та іронічній проблематиці (рис. 102). У них, як правило, сарказм і глузування є домінуючими, а персонажі зростом значно менші від натуральної величини. Тому, в більшості випадків вони можуть наближатися до станкової скульптури.

Найпоширенішими є скульптури-жарти, що вшановують різноманітних тварин, земноводних та комах. Поважають у нас суто українську тваринку, притаманну багатьом, а саме жабу-заздрість, що часто полюбляє брати хазяїв за горло (Бердянськ, Дубно, Гола Пристань на Херсонщині, Київ).

Найнанованішою твариною в Україні і не лише у нас є «годувальниця»-свинка: реготунчик з Ромен, полтавські свинокомпозиції (Полтава, Комсомольськ, Миргород), «з любов'ю до сала» (Луцьк), Фунтик (Севастополь), мангалиця із Закарпаття. У Північному Причорномор'ї не забули про рибу бичка (Бердянськ). Але пальму першості у світі утримують пам'ятники кішкам (понад 100 пам'ятників). В Україні вони переважають в Одесі, де розроблена ціла програма «Одеські коти» (кіт-любитель кільки в томаті, кіт пляжу Ланжерон, співаючі коти і ін.). Є пам'ятники котам і в інших українських містах: Кіт Пантелеймон – пам'ять про жертву пожежі у ресторані «Пантагрюель» (Київ), кіт Гудзик (Коломия). Інколи в інтер'єрі міст можна натрапити й на доволі незвичайні скульптури. Наприклад, скрипаль на даху (Харків), дачникам (Бердянськ), винолюбу (Львів), кравчучці (Славянськ), непосидючому туристу (Кам'янець-Подільський), уважному глядачу, що прагне до духовних цінностей (Одеса).

Зустрічаються в Україні й пам'ятники, що увічнюють побутові речі. Серед них: «Наплічник», що стоїть у дворі геофаку Львівського національного університету ім. І. Франка, монументи стоптаним мештам (Київ), самогонному апарату (Черкаси), весільному рушнику (Ужгород), оздобленому основними складниками української вишивки й текстами коломийок. Серед монументів-жартів відзначаються пам'ятник Усмішці (Львів), «бабі Мані», яка продає соняшникове насіння (Харків), прообразом якої стала справжня торговка з ринку, «тьотя Соня» у рибному відділі Привозу (Одеса), людині-невидимці у вигляді двох черевиків, в які, начебто, взута невидима людина (Тернопіль). Серед монументів виконаних в іронічних тонах є «пам'ятник невідомому корупціонеру», бичу української ментальності (Чернівці), сатиричне зображення Володимира Путіна з великими вухами та пташкою в руках з написом під ним «у знак журби «русского міра» за «аморально убієнних жидобандеровцями російськомовних снігурів», а в Києві на Хеллоуїн 2016 року встановили монумент Путіну-козлу.

Отже, як видно з вищевикладеного, монументалізм, як пережиток радянського соцреалістичного художнього баченні поступово відходить у небуття. Сучасні

світові тенденції у розвитку скульптурного мистецтва не дають йому жодного шансу на існування в сучасній культурі.

3.3. Станкова скульптура та сучасні арт-практики

Продовжує розвиватися в Україні й такий жанр як станкова скульптура, яка має чисто камерний характер. За правило такі скульптури виставляють у виставкових залах, музеях, інтер'єрах жител. Тому станкові скульптури невеликих розмірів і найбільше створені в стилі портрету, побутовому та ню.

Завдяки творчому пошуку українськими скульпторами зламу XX–XXI століть нових стилів на царині пластики, регулярне проведення Всеукраїнських триєнале призвело до вдосконалення технічних рішень у станковій скульптурі у постмодерній манері [13, с. 8]. Останнім часом в Україні відкрилися великі арт-форуми, на кшталт «Мистецького Арсеналу», які дали змогу митцям пластики представити свої надбання і ознайомити з процесами, що діються в новітній українській скульптурі, а також продемонструвати твори відомих мистців зі світовими іменами, які вже стали «гуру» в історії мистецтва.

Серед плеяди українських скульпторів, що трудяться в стилі станкової скульптури варто згадати Петра Антипа, з м. Горлівка на Донеччині, В'ячеслава Гутирю з Краматорська, Світлану та Василя Яричів, Олега Капустяка з Львівщини і багатьох інших (рис. 103). Ці митці, народжені у другій половині XX століття, представляють цілком різні світотворчі манери та культурні спільноти, які утворилися на теренах України від Сходу до Заходу та від Півночі до Півдня (рис. 104).

Станкова скульптура, як і весь мистецький процес в Україні все більше інтегруються у світову художню культуру, що визначає важливі напрямки у пошуках новітніх форм вираження в постмодерністському мистецтві. Все це неминуче позначилося й на культурно-мистецькому перебігу в полі діяльності сучасних арт-практик. Тому в інтер'єрі сучасних міст України все частіше починають з'являтися пам'ятники у альтернативному мистецькому вирішенні [42, с. 78].

Пальму першості у процесі розвитку новітніх урбаністичних арт-практик займають землі Західної України, які історично та географічно мають потяг до європейських течій. Саме тут досить скоро появилися образки нонконформістських меморіальних атр-об'єктів, які щонайменше реалізують концепцію контрмонументу (рис. 105). Одним із перших таких зразків концептуального монументу може слугувати вже згадуваний пам'ятник львівським професорам, яких знищили нацисти у перші дні окупації міста в 1941 році. Ще один нетрадиційний монумент жертвам Голокосту відкритий в Ужгороді (2016). В його основі стоїть так звана зірка Давида, в центрі якої проростає стовп з нанизаними на нього і одна на одну крихітних зірочок.

Варто упом'янути ще один меморіальний арт-об'єкт, розміщений на площі біля Львівської обласної держадміністрації. Встановлений він до роковин подій на київському Майдані під час Революції Гідності. Пам'ятник виготовлений у формі прозорого скляного кубу заповненого всередині бруківкою – символу боротьби українців за демократичні свободи. Це специфічна «територія Майдану», яка нагадує всім нам про те, якою кров'ю нам дається воля та рівність серед інших європейських народів.

Досить своєрідно підійшли скульптори з Івано-Франківська у концептуальному вирішенні монумента Героям Небесної сотні. Автори змогли як найкраще втілити реальний задум контрмонументу, використавши при цьому мінімум художніх засобів. Монумент являє собою незвичайну стіну пам'яті, із силуетів людей-героїв.

Починаючи з 2000-х років скульптурне мистецтво виходить за межі галерейних експозицій і все частіше починає завойовувати урбанізаційні простори, розширювати рамки арт-практик далеких від автономності (рис. 106). Одним із таких номінальних арт-інтервенцій у міські інетр'єри можна відзначити проект «Фіктивна Галерея Експедиція», що впроваджувався в Києві впродовж першого десятиліття XXI століття. Учасники цього проекту змогли на київських горбах здійснили кілька арт-проектів. Серед них досить цікавим є «Трініті» (Трійця), що являє собою конструкцію, яка складається з геометричних фігур циліндра, призми і куба,

поміщених у трикутник. Усі ці арт-об'єкти височіють над міським пейзажем Подолу та ін.

З оволодінням таким чином урбаністичним простором українське актуальне мистецтво почало торувати шлях для створення взірця сучасної форми комунікації. У цьому відношенні першою комплексною ластівкою ґрунтовної актуалізації таких практик став Міжнародний фестиваль «Арт-містечко: Шаргород». У його межах вдалося втілити в життя перший в Україні public art-об'єкт – «Пам'ятник новому пам'ятнику».

Під час проведення і після закінчення Міжнародного фестивалю соціальної скульптури в Києві активно розроблялося в соціокультурних та мистецтвознавчих студіях питання організації арт-простору в урбанізаційному просторі сучасного міста. Цей напрямок співдіяння актуального сучасного мистецтва і громадського простору продовжили проекти запропоновані Міжнародним мистецьким фондом «Ейдос». Одним з його дітищ став проект «Сучасне мистецтво у публічному просторі». Його результатом став арт-об'єкт «Лавки-графіки» авторства Жанни Кадирової на алеї Казимира Малевича у Києві. Він став пластичним відображенням показників економічного розвитку суспільства.

Значний стимул до процвітання на теренах України сучасних світових мистецьких напрямків дали фестивалі «Kiev Fashion Park» та «Kyiv sculpture project». У їх межах було втілено цілий ряд public art задумів на Пейзажній алеї столиці. Серед них, вирізняється скульптура «Дощ», авторства Назара Білика. Вона стала своєрідним символом взаємовідносин людини з природою. Сюди ж можна віднести арт-об'єкти «Форма світла» (Жанна Кадирова), «Явлення» (Степан Рябченко), «Яблуко» відкритих в рамках мистецько-соціальних проектів «Kiev Fashion Park». Таким чином був створений перший в Україні парк новітньої скульптури та інсталяції, який має цілком реальні відповідники в західних практиках облаштування сучасних міських просторів.

Зразковим прикладом новітньої урбаністичної скульптури є «Триангел» розміщеної у Львові (автор Сергій Савченко). В підґрунті змістової частини її

образу поставлена символіка форми трикутника, який може реінкарнуватися в пікіруючий монументальний трикутник, що своїми обрисами нагадує перевернутий літак-орігамі. Завдяки цьому відкривається новий зміст його пластики. На превеликий жаль цей єдиний постійно представлений в історичній частині міста Лева концептуальний арт-об'єкт, у 2018 році демонтували.

Війна наклала певний відбиток й на творчість скульпторів. Останнім часом почали з'являтися роботи, що розкривають справжнє обличчя агресора та титанічну боротьбу українського народу за свободу. Так художниця Валерія Гончарова почала виготовляти скульптури, в яких використала «матеріали війни». Перша скульптура називається «Мати» – вона символізує архетип матері. Ця робота пронизана уламками від міни, яку авторка знайшла у своєму домі. В одному оці у неї запчастина від міномету. Друга робота «Зашийте мені очі» символізує нашу землю, хрести на ній – символ смерті чи могил, на ній зашиті нитками очі. У неї відкритий рот, вона кричить, бо не в силах бачити, що коїться. Скульптор та коваль з Бердянська Олександр Шапошник виготовляє фантастичні скульптури з металу. Його робота «Дівчина-калина» – ажурна постать дівчини, що символізує Україну. Вона стоїть на постаменті з уламків ракет та снарядів, з яких проростає коріння нового життя. Ця скульптура має багатозначне смислове значення. Перше – відродження нашої країни. Друге – «Україна захистила весь світ від війни» (рис. 107).

У світі так само як й художників митці підтримують скульпторів. Так, У Варшаві експонується найбільша виставка сучасного українського мистецтва. Усі твори – реакція митців на російську війну в Україні. У Центрі сучасного мистецтва «Уяздовський замок» представлені понад дві сотні робіт тридцяти двох українських художників та художниць. Перед Центром сучасного мистецтва розташована скульптура українського митця Дмитра Ів «Застрелись». Над празькою вулицею Dlouhá встановили скульптуру, що отримала назву «Вінок». Її авторка Вероніка Псоткова присвятила її українським матерям під час війни. Металева інсталяція має вигляд жіночої фігури у вінку, що зависла у повітрі. Болгарський скульптор Неделчо Костадінов відреагував на війну в

Україні. Метровий бронзовий монумент під назвою «Крик української матері», який він створив, встановили у Княжому саду болгарської столиці Софії навпроти пам'ятника окупаційній радянській армії. Монумент, як пояснив його автор, мав демонструвати жахи війни. Втім, зовнішній вигляд скульптури настільки шокував присутніх, що за кілька годин пам'ятник прибрали, «щоб не дратувати тих, хто естетично чи політично його не схвалює». На станції метро S. Bento у Порто відкрилася експозиція відомого португальського скульптора Гелдера Карвальо, яка нагадує про війну в Україні.

Отже, можна зазначити, що сучасне мистецтво незалежної України поступово мале невпинно інтегрується в світовий художній процес. Однак, все ж існують окремі проблеми, що торкаються питань невизначеності стану актуального мистецтва в Україні, використання віджилих меморіальних форм, сповідування певною мірою радянського монументалізму з елементами соцреалізму, значної мізерної мистецької вартості об'єктів, браку плідних механізмів упровадження в інтер'єр міста сучасних урбан-ініціатив, відсутності відповідної фінансової та державної підтримки новітніх проектів.

ВИСНОВКИ

В українській художній культурі кінця XX – початку XXI ст. відбулися кардинальні зміни, пов'язані насамперед із набуттям країною незалежності, зламом радянських ідеологем та загальною демократизацією суспільства. Події, що відбулися в житті українського суспільства на переломі 1990-х рр. стали поштовхом до заперечення методу соціалістичного реалізму та утвердження в образотворчому мистецтві нових форм, напрямів та течій.

Від самого початку незалежності український уряд розробляв і впроваджував систему законодавчих актів, які б мали сприяти культурному розвитку, в тому числі й образотворчого мистецтва, гарантувати свободу творчої діяльності, невтручання у творчий процес з боку держави, політичних партій та інших громадських об'єднань. Законодавство України про культуру базується на Конституції України та інших прийнятих відповідно до неї актів законодавства.

Мистецтво цього періоду пройшло різні етапи. Для кожного з них характерне своє художнє спрямування, свої прояви. Сучасні зміни в художньому процесі все частіше визнають нові тенденції, серед яких важливе місце посідають «мистецтва нових технологій». Панівні позиції на художній арені посідає актуальне, сучасне мистецтво, орієнтоване на світовий арт-ринок. Нова ситуація в державі та суспільстві поступово висуває нові цінності, що на сьогодні формують цілісну продуману систему із власними національними особливостями.

Завдяки цьому, українські митці в галузі образотворчого мистецтва набули значних перспектив для удосконалення художніх обріїв для втілення власних здібностей. Сучасне мистецтво України поповнюється завдяки тому, що вітчизняні митці можуть на рівних, без втрати національної самобутності, кооптуватися у світовий художній контекст. Українське образотворче мистецтво вірогідно повністю готове до сприйняття нового напрямку, під назвою «нова хвиля».

Звісно, що цей процес формотворення нової пластичної тенденції в українському живописі лише започаткований; він розвивається, рухається, пульсує, змінюється. Проте, всупереч жахливій катастрофі та її руйнівній дії, свідками якої ми є і назва якій війна, вже сьогодні ми можемо помітити, наскільки радикальні зміни відбуваються не лише в національно-світоглядному контексті України, а і в усьому світі. І доля мистецтва не лише відображати ці глобальні зміни, свідками яких ми стали, а й вести за собою суспільство, консолідувати, стверджувати вічні цінності й ідеали людства, національні основи і вести до перемоги.

Воєнний період для українського мистецтва став певним рубежем, який відокремив образотворчі тенденції початку XXI століття і стилістичні ознаки 2023 року, який привніс нові мистецькі пріоритети і вимоги. Уже зараз можна виокремити основні тенденції розвитку сучасного українського живопису воєнного часу. Якщо говорити узагальнено, то це передусім тенденція до плакатності, узагальненості, монументальності. Героїзація образів звитяжних сторінок минулого в українській історії. Набуває нового звучання застосування української символіки у творах живопису – прапор, герб, український орнамент тощо.

Однак, український мистецький арт-ринок на сьогодні ще перебуває на рівні іммобільності, оскільки він сформований ще не повністю. Так само, мистецька освіта в державі дотепер не відповідає вимогам міжнародних норм. Українські майстри образотворчого мистецтва призвичаїлися лише до живопису і в цьому беззаперечною є вина наших художніх академій. Українські митці сьогодні на жаль менше спроможні творити перформанси та інсталяції. Тому, тільки через творче та ідейне реформування сучасне українське образотворче мистецтво матиме майбутнє.

Скульптура належить сьогодні до того виду мистецтва, де новаційні процеси відбиваються чи не найпомітніше, залучаючи до її образного світу широкий діапазон нових тем, мотивів, художніх мов, матеріалів та засобів виразності.

Отже, сучасне українське мистецтво не лише чітко продемонструвало факт свого існування, а й поступово утверджується у світовому художньому просторі. Воно гостро й вчасно реагує та відображає суспільні проблеми, стимулюючи спільноту до їхнього вирішення.